

**ERZURUMLU NECMİ'NİN DİVANI'NDA İLAHİ VE
BEŞERİ AŞKI KONU ALAN BEYİTLERİN ŞERHİ**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Hakan AKGÖZ

**Danışman
Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV**

**ERZURUMLU NECMİ'NİN DİVANI'NDA İLAHİ VE BEŞERİ AŞKI KONU ALAN
BEYİTLERİN ŞERHİ**

Hakan AKGÖZ

Danışman

Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	2
DOĞRULUK BEYANI	3
ÖNSÖZ.....	4
ÖZET	6
ABSTRACT	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR.....	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
GİRİŞ	13
1.1. Erzurumlu Necmi'nin Hayatı	13
1.2. Eserleri.....	14
1.3. Necmi'nin Tasavvufi Kişiliği.....	15
İKİNCİ BÖLÜM	19
BEYİT ŞERHLERİ.....	19
2.1. İlahi Aşk Konu Alan Beyit Şerhleri.....	19
2.2. Beşeri Aşk Konu Alan Beyitler	57
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA.....	83
ÖZGEÇMİŞ	85

TEZ ONAY SAYFASI

Hakan AKGÖZ tarafından hazırlanan “ERZURUMLU NECMİ’NİN DİVANI’NDA İLAHİ VE BEŞERİ AŞKI KONU ALAN BEYİTLERİN ŞERHİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 19.01.2021

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Enver KAPAĞAN (AİBÜ)

Üye : Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet İNCE (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hakan AKGÖZ

İmza :

ÖNSÖZ

“Osmanlı Devleti’nde ekonomi, siyasî ve kültür alanında büyük bir buhranın yaşandığı ve Osmanlı Devleti’nin çökmeye başladığı XIX. yüzyılda nerdeyse hiçbir savaşı kazanamayan Osmanlı Devleti’nin topraklarından taviz vermeye başladığı bilinmektedir.”

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, sürekli olarak topraklar kaybeden, girdiği savaşlarda uğradığı yenilgilerden yana ağır koşullar altında dış güçlerce savaş tazminatı ödemeye zorlanan, Avrupa devletlerinin tahriki ile kışkırtılan muhalif etnik grupların çıkardığı ayaklanmalar ve isyanlar sonucunda ekonomisi çöktürülen, bazı devletlerin hakaretle “hasta adam” adlandırdığı bir devlet durumundaydı. Başka sözle, Osmanlı Devleti’nin 15.-17. asırlardaki muazzam, mutantan durumundan 19. yüzyılda hiçbir belirti kalmamıştı.

Osmanlı Devleti’nin güçlü olduğu zamanlar edebiyat ve sanat da buna bağlı olarak en parlak dönemini yaşamıştır.

XIX. yüzyılda ise Osmanlı Devleti buhran altında iken bu dönemdeki şair ve sanatçılar içinde buldukları toplumdaki etkilenmişlerdir. İşte tam da böyle bir ortamda Osmanlı Devleti ile beraber Klasik Edebiyat da son eserlerini vermiştir. Öyle ki bu dönemde birçok eser verilmesine rağmen bu eserlerin birçoğu gün yüzüne çıkarılmamıştır. Bu eserlerin gün yüzüne çıkarılıp incelenmesi, şerh edilmesi o dönemin konularının, sosyal hayatına etkilerinin ve dönemin edebi diline ışık tutması bakımından son derece önemlidir. Osmanlı devletiyle birlikte yaklaşık 500-600 yıl gibi köklü bir geçmişe sahip olan Klasik Edebiyatın unutulması veya yok sayılması mümkün değildir. Zira bu dönemin etkileri Cumhuriyet sonrası dönemde de devam etmiştir. Öyle ki Osmanlı Devleti zamanında edebiyatta ve sosyal hayatta çokça kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelere bugün hâlâ konuşma ve yazı dilinde de kullanılmaya devam edilmektedir. İşte böylesine güçlü ve köklü geçmişe sahip olan Klasik edebiyatın okunmaması, nesre çevrilmemiş veya şerh edilmemiş eserlerin gün yüzüne çıkarılması, günümüz insanlarının ve bilim dünyasının hizmetine sunulması gerekmektedir.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin buhranlı döneminde yazılmış olan ve yazarı hakkında neredeyse yok denecek kadar az bilgi bulunan Erzurumlu Necmi'nin 2003 yılında Savaş TİKER tarafından transkripte edilmiş ama nesre çevrilmemiş, şerh edilmemiş çalışmasından derlenen ilahi ve beşeri aşkı konu alan elli beyit şerh edilmiştir. Tezde şerh edilen beyitlerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin günümüz Türkçedeki anlamlarını verirken İskender Pala'nın Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğünden, Ethem Cebecioğlu'nun Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri sözlüğünden, Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik lügatinden, Süleyman Uludağ'ın Tasavvuf Terimleri Sözlüğünden, Agah Sırrı Levend'in Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar kitabından, Türk Dil Kurumunun Sözlüğünden ve diğer kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra, beyitlerde geçen söz sanatlarının açıklamasında Mustafa Ayyıldız ve Hamdi Birgören'in "Edebiyat Bilgi ve Kuramları" kitabının beşinci bölümünden istifade edilmiştir.

Tez çalışmasının amacı XIX. yüzyılda yaşamış Leskofçalı Gâlib, Yenişehirli Avnî ve Hersekli Arif Hikmet gibi adını duyurmayı başaran ve bilinen şairler gibi, bir Divan ve divançe yazmış olan, fakat pek de bilinmeyen bir şairin divanından bazı beyitleri yorumlayarak sanat ve edebiyat dünyasına eser vermiş olan Erzurumlu Necmi'nin zorlu ve buhranlı dönemde yazdığı eserin hak ettiği değeri kazanmasına, şairin edebiyat camiasında layık olduğu değere ulaşmasında mümkün kadar katkı sağlamaya çalışılmıştır. Erzurumlu Necmi'nin Divanının incelemesinin diğer bir nedeni ise beyitleri açıklanmayan, söz sanatından asla bahsedilmeyen, şiirleri herhangi bir akademik çalışmaya tabii tutulmayan taşralı bir şairin söz konusu nadide eserini edebiyat ve bilim camiasında daha anlaşılıp yorumlanmasını sağlayabilmektir.

Bu çalışmamda benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım, Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda görevli sayın Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV'a ve beni akademik camiaya adım atmaya cesaretlendiren, bu yolda hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Enver KAPAĞAN ve Dr. Öğretim üyesi sayın Muhammet İNCE hocalarıma, desteğini her an şükranlıkla hissettiğim fedakar eşim Hiba'ya ve sevgili aileme minnettarlıkla sonsuz teşekkürler etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

“*Erzurumlu Necmi'nin Divanı'nda İlahi ve Beşeri Aşk Konu Alan Beyitlerin Şerhi*” adlı bu çalışmada XIX. yüzyıl şairlerinden Erzurumlu Necmi'nin Divanı'ndan seçilen elli beyitin şerhinden oluşmaktadır. Bu Çalışma Erzurumlu Necmi'nin beyitlerinin anlaşılabilmesi ve hak ettiği değeri kazanması yönünden önem arz etmektedir. Bu çalışmada girişte Erzurumlu Necmi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra birinci başlıkta şairin ilahi aşkı ve peygamber sevgisini anlatan beyitlerin şerhinden oluşmaktadır. İkinci başlıkta ise beşerî aşkı anlatan beyitlerin şerhinden oluşmaktadır.

Beyitleri şerh ederken geleneksel şerh yöntemi kullanılmıştır. Her beyitten sonra kelimelerin manalarını vererek nesre çevrilmiştir. Daha sonra beyit açıklanarak beyit içinde geçen mazmunların divan şiirinde kullanım alanları mecazi ve tasavvufi anlamları çeşitli kaynaklardan aktarılmıştır. Bu anlamlardan yola çıkılarak şairin beyitte ne demek istediği açıklanmaya çalışılmıştır. Her beyitin sonunda söz sanatları mümkün oldukça açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde incelenen beyitlerden yola çıkarak Erzurumlu Necmi'nin kullandığı söz sanatları, eserinde işlediği beşerî, ilahi aşkı ve kullandığı sevgili benzetme unsurları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurumlu Necmi, Beyit, Şerh, Divan, XIX. Yüzyıl.

ABSTRACT

This work, named “*The Commentary of the Couplets that are the subject of Divine and Human Love in the Divan of Necmi from Erzurum*” consist of the commentary of fifty couplets selected from the Divan of Necmi from Erzurum, one of the 19th century poets. This study is important in terms of understanding the couplets of Necmi from Erzurum and gaining the value he deserves. In this study, information about the life and Works of Necmi from Erzurum was given in the introduction. Later, in the first title, it consist of the commentary of the couplets describing the poet’s divine love and love of the prophet. In the second title, it consists of the commentary of couplets describing human love.

The traditional method of annotation has been used while annotating couplets. After each couplet, the words are translated into prose, giving their meanings. Later, by explaining the couplet, the usage areas of the mazmun in divan poetry in the couplet were conveyed from various sources. Based on these meanings, it was tried to explain what the poet meant in the couplet. At the end of each couplet, the arts of speech are explained whenever possible.

Based on the couplets examined in the conclusion part, information was given about the verbal arts used by Necmi from Erzurum, the human and divine love he used in his work and the beloved metaphors he used.

Keywords: Necmi from Erzurum, Couplet, Commentary, Divan, 19th century.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Erzurumlu Necmi'nin Divanı'nda İlahi ve Beşeri Aşk Konu Alan Beyitlerin Şerhi
Tezin Yazarı	Hakan AKGÖZ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ramazan AHMEDOV
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Ocak 2021
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	85
Anahtar Kelimeler	Erzurumlu Necmi, Beyit, Şerh, Divan, XIX. yüzyıl

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Commetary of the Couplets that are the subject of Divine and Human Love in the Divan of Necmi from Erzurum
Author of the Thesis	Hakan AKGÖZ
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. Ramazan AHMEDOV
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	Januray 2021
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	85
Keywords	Necmi from Erzurum, Couplet, Commentary, Divan, 19th century

KISALTMALAR

- Ar.** : Arapça
age. : Adı geçen eser
agm. : Adı geçen makale
bk. : Bakınız
C. : Cilt
EAT : Eski Anadolu Türkçesi
Far. : Farsça
Hız. : Hazreti
Moğ. : Moğolca
S. : Sayı
s. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vb. : Ve benzerleri
vd. : Ve diğeri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

“*Erzurumlu Necmi'nin Divanı'nda İlahi ve Beşeri Aşkı Konu Alan Beyitlerin Şerhi*” adlı tez çalışmasında adı geçen şairin Divanındaki gazeller temel araştırma konusu olmuştur. Söz konusu Divanda mecazlarla bağlı ve anlamla ilgili söz sanatlarını içeren seçme beyitlerin şerhine çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tez çalışmasının amacı Osmanlı Devleti'nin buhranlı döneminde yazılmış olan ve yazarı hakkında yok denecek kadar az bilgi bulunan Erzurumlu Necmi'nin 2003 yılında Savaş TİKER tarafından transkript edilmiş, nesre çevrilmemiş ve şerh edilmemiş çalışmasından derlediğimiz ilahi ve beşerî aşkı ele alan beyitleri, nesre çevirerek, şerh ederek ve söz sanatlarını bularak adı geçen şairin Divanının edebi özelliklerini edebiyat ve bilim camiasına tanıtmaktır.

Bu çalışmanın önemi ise XIX. asrın meşhur şairleri Leskofçalı Gâlib, Yenişehirli Avnî ve Hersekli Arif Hikmet'in çağdaşı olmuş, bir Divan ve divançe yazmış, fakat pek de bilinmeyen Erzurumlu Necmi'nin zorlu ve buhranlı dönemde yazdığı Divanının hak ettiği değeri kazanmasına, onun edebiyat camiasında layık olduğu yere ulaşmasında müstakbel araştırmalar için belirli bir katkı sağlayacağı olasılığıdır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez çalışmasında divan şiirlerinin nesre çevrilmesi, şerh edilmesi söz sanatlarının bulunabilmesi için ulaşılabilecek kütüphanelerdeki ve veri tabanlarındaki kaynaklar taranarak literatür incelenmesi yapılmıştır. Ayrıca, bu araştırmada metin aktarma; araştırma konusu ile ilgili sözlükler, kitaplar; tez, makale ve bildirileri inceleme, kütüphane araştırması yöntemlerine başvurulmuştur. Edinen kaynaklar esasında incelenme yapılmış ve tez oluşturulmuştur. Literatür tarama ve inceleme sonucu elde edilen veriler, tez araştırma konusunun kapsamında birleştirilmiş ve tezin kaynakça bölümünde belirtilmiştir. Tez konusunun anlatımında bilimsel uygulama olarak “analiz ve yorumlama” yöntemi kullanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Erzurumlu Necmi'nin Divanı'ndan ilahi ve beşerî aşkı ele alan beyitlerden elli tanesi söz konusu eserin özelliklerini yansıtmak için yeterli olduğu için tez, Divandan seçilmiş elli beyit esasında şerh edilmiştir. XIX. yy. şairi Erzurumlu Necmi taşralı olduğundan dolayı pek de bilinmemiştir, kaynaklarda onun edebi şahsiyeti, eserleri ve eserlerinin özellikleri gibi konularda çok kısıtlı bilgiler mevcuttur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Erzurumlu Necmi'nin Hayatı

Asıl adı Mehmed Necmeddin'dir. Divanına bakıldığında Erzurum adının geçtiği beyitlerini görmek mümkündür. Savaş TİKER Necmi Divan'ını transkript ederken bu beyitlerden yola çıkarak Necmi'nin her ne kadar Erzurumlu olduğunu söylese de

“19. yüzyılın ikinci yarısında Erzurum'da cereyan eden olaylardan bahsetmiş olmasının ve Erzurum valisi Samih Paşa ile Erzurum defterdarı Mehmed Emîn Efendi için söylediği kasidelerin etkisi vardır. Oysa Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 20 Şevval 1304/12 Temmuz 1887 tarihli bir belgeden şairin aslen Ercişli olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.”¹ Necmi'nin XIX. yüzyıl olaylarına değinmesi onun bu yüzyılda yaşadığını gösterir.

“Necmî, 19. yüzyılda Osmanlı taşrasında sayıları çoğalan divan şairlerindedir. Diğer taşra şairlerinde olduğu gibi Necmî'de de Nâbî tesiri oldukça belirgindir. Fuzûlî ve Nedîm'e de nazireler söyler. Molla Câmî, Fuzûlî, Gafûrî ve Müştak Baba'nın şiirlerini tahmis eder. İlk ikisi pek çok divan şairinin etkilendiği çığır açan şahsiyetlerdir. Fakat 17. yüzyılın sufilerinden Gelibolulu Gafûrî'nin tanzir edilen “Tahtgâh etdi vücûdum şehri sultân-ı aşk/Dil sarâyında kuruldu bir aceb dîvân-ı aşk” matlalı gazeli Tiznam Yusuf Çelebi tarafından bestelenerek çeşitli meclislerde okunduğu için Necmî'ye ulaşmış olmalıdır. Müştak Baba ise şairin kültür muhitindedir. Tasavvuf şiirinde takipçilerini yetiştiren bu şahsiyetlerden devraldığını Abdülkadir Geylanî'ye duyduğu muhabbetle yoğurur. Tasavvufun özellikle meyhane metaforu çerçevesinde biçimlenen sembol ve mecazlarını ustalıklarla kullanır. Kerbelâ hüznünü de muhitinin beklentileriyle örtüşen bir tasavvuf anlayışıyla dillendirir.”²

XIX. yüzyıl Osmanlı idari taksimatına göre Erzurum iline bağlı Bayezid (Doğubayazıt) sancağının Diyadin kazasında mal müdürü olarak çalışmıştır. Erzurum ili Salnamelerindeki kayıtlara göre Mehmed Necmeddîn, Diyadin mal müdürü olarak da

¹ <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necmi-mehmed-necmeddin> Son güncelleme 12 Aralık 2020

² <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necmi-mehmed-necmeddin> Son güncelleme 12 Aralık 2020

çalışmıştır. Diyardin’de bulunmaktan memnun olmadığı, bir ara bu görevinden de azledildiği Necmî’nin II. Abdülhamîd’e yazdığı münşeattan ve Samih Paşa’ya sunduğu kasideden anlaşılmaktadır.

Ailesi hakkında henüz herhangi bir bilgiye ulaşılmamasına rağmen yazdığı Nasuh-name adlı öğüt niteliğindeki mesnevisinde çok çocuklu bir aile babası olduğu ve maaşının az olduğu, bundan yakındığını sezdirenen bir eserdir. Necmî’nin doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemektedir.³

1.2. Eserleri

Dîvân-ı Necmî: Eserin iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri Türk Dili Kurumu Kütüphanesi Yz. A 348’de kayıtlıdır diğeri ise Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9248 numarada kayıtlı yazmanın 39b-141b sayfaları arasında yer almaktadır 1299/1881 yılında yazdığı bu nüsha Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler A 348’de kayıtlıdır. Şairin 1299/1881 yılında tertip ettiği bu nüsha üzerine Savaş TİKER yüksek lisans tezi (Metin- İnceleme) hazırlamıştır (2003)⁴

Nusuh-nâme: Abdülkadir KARAHAN bu eserin kendi kütüphanesinde olduğunu söylemektedir ama Şanlıurfa Abdülkadir Karahan Kütüphanesi’ne kendi kütüphanesindeki bazı kitapları bağışlasa da bu eser Şanlıurfa Abdülkadir Karahan kütüphanesinde ve müzesinde bu eser bulunmamaktadır. Nusuh-name’nin bir örneği Milli Kütüphanede bulunmaktadır. 10b-39b sayfaları arasında yer almaktadır Abdülkadir Karahan’ın kısaca bahsettiği bu eser bir nasihatname niteliğinde olup Nâbî’nin Hayriye kitabına oldukça benzediğini söylemiştir. Bu nüsha da Mustafa Yasin Başçetin ve Yasemin Kolcu tarafından yayımlanmıştır.⁵

Gülşenistân: “*Necmî, TDK Kütüphanesi Yz. A 348’de kayıtlı divan nüshasında yer alan Farsça bir tarih kıtasında Şeyh Sadî’nin Gülistân’ına Gülşenistân adlı bir nazire söylediğini belirterek 1315/1897-98 yılında kitabını tamamladığına dair tarih düşürmüştür (Divânçe-i Necmî, v. 22b-23a). Bu eser de Necmî külliyyatının Milli*

³ Necmî’nin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler: Savaş Tiker, “*Necmî Divânı (İnceleme – Metin)*” Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003, s. 3-6 özetlenerek alınmıştır.

⁴ Muhsin Macit. “*Diyardin’de Bir Divan Şairi: Necmî*”. Turkish Studies, (2013).8/13: 139-144.

⁵Mustafa Başçetin, Yasin ve Yasemin Kolcu. “*Osmanlı Nasihat-Nâme Geleneğinin Son Halkalarından Biri: Mehmed Necmeddîn’in Pend-i Necmeddîn İsimli Manzûm Nasihat-Nâmesi*”. Turkish Studies, (2020). 15 (2): 753-791

Kütüphane 06 Mil Yz A 9248 numarada kayıtlı nüshasının 142b-197b varakları arasında yer almaktadır.”

1.3. Necmi'nin Tasavvufi Kişiliği

Bu çalışmada XIX. yüzyıl şairlerinden olan Erzurumlu Necmi'nin beyitleri şerh edilirken şairin bir tasavvuf etkisine girdiği ve Mevlâna, Yunus Emre gibi ünlü mutasavvıflardan etkilendiği görülmektedir. Şair beyitlerde tasavvufun konusu olan fani, yalan dünyanın gelip geçiciliğini ve dünyevi zevklerden vazgeçip, tasavvufta geniş yer bulan, ölmeden önce ölümsüz, hadisinden iktibas ederek artık nefsi arzularını bir kenara bırakıp Allah'a yönelmek gerektiğini şu beyitinde açıkça dile getirmiştir.

Mûtü Kable En Temûtü” sırrına mazhar olub

Necmiyâ her bir sözün 'aşk ile eyle intihâ

Ölmeden önce ölme sırrına erişip ey Necmi her bir sözünü aşk ile sonlandır.

Erzurumlu Necmi bir başka beyitinde ise artık dedikodu ve gıybeti bırakmak gerektiği ve bu dünyanın peygamberler dahil kimseye kalmadığını bu dünyaya gönül vermenin ne kadar boş olduğunu şu beyitinde kaleme almıştır.

Kîl u kâli Necmîya terk eyle ender- fâni ol

Kalmadı gitdi fenâyâ evliyâ vü enbiyâ

Ey Necmî dedikoduyu terk et ölümün farkında o evliyalar ve Peygamberler de kalmadı sonsuzluğa gittiler.

Erzurumlu Necmi yine tasavvufun önemli konuları arasında olan Terk-i Erbaa'yı beyitlerinde yine dile getirerek yine benliğinden vazgeçerek Allah'a yönelmeyi tavsiye ediyor. Çünkü divan şairi Necmi de mutasavvıflar gibi tasavvuf yoluna giren insanların İnsan-ı Kâmil olabilmesi için Allah'a ulaşabilmesi için yüce yaratan ile arasındaki perdeleri kaldırması gerekiyor. Bu da ancak insanın kalbindeki ve aklındaki Allah'tan başka her şeyi silip atmakla ancak mümkündür. Nitekim Allah ancak tertemiz bir kalbe tecelli eder bu nedenle eğer bir insan Allah'ı gerçekten arzuluyorsa aklında ve gönlünde Allah sevgisinden başka hiçbir şey bulunmamalıdır. Düşüncesini desteleyen şu beyitlerde görmek mümkündür.

Çün nazargâh-ı ilâhîdir fu'âdın Necmiyâ

Ol makâmı hıfz kıl ki girmesin şeytan bu şeb

Ey Necmi o makamı muhafaza et, koru bu gece şeytan girmesin. Çünkü kalp Allah'ın nazar ettiği (baktığı) yerdir.

Ol zaman ki burcu 'aşkdan baş çekip nur-ı Hudâ

Terk-i benlik eyleyerek 'aşka ettim iktidâ

O zaman ki Allah'ın nuru aşk burcundan baş çekti. Benliğimi terk ederek aşka uydum.

Yemm-i 'aşkda gark oldu bu vücûdum zevrakî

Seyr kıldım nice hikmet terk kıldım mâ-sivâ

Aşk denizinde battı vücudumdan olan kayık, nice hikmetleri izledim Allah'tan başka olan her şeyi terk ettim.

Yine tasavvufun önemli konuları arasında yer alan kendini bilen rabbini bilir hadisinden de iktibas yaparak insanın nefsinin bilmesi ve onun esiri olmaması aksine onun efendisi olması kanaatindedir. Bu düşüncesini de yine şair şu beyitte dile getirmiştir.

Men 'araf esrârıdır 'âşıkları ârif eden

Pâralense bu vücûdum 'aşktan olmaz rehâ

Âşıkları arif eden bilginin sırrıdır. Vücudum paramparça da olsa aşktan kurtulmaz.

Men'araf "مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ" Kim nefsinin bilirse Rabbini de bilir-meşhur cümlesinde bir göndermedir.

Tasavvufun bilinen bir diğer konusu ise yer yüzündeki her şeyin Allah'ın bir yansıması olduğudur. Divan şairi Necmi bu konuya da şu beyitinde değinmiştir.

Sırr-ı Hakkı seyredir 'ârif olan her zerrede

Her bir eşyâda hafîdir nice esrârı Hüdâ

*Arif olan (bilen) her zerrede (en küçük parçada bile) hakikatin sırlarını seyreder.
(görür) Allah'ın sırları her bir eşyada saklıdır.*

Erzurumlu Necmi, Allah ve peygamber aşkından gayrısının tanımadığını mutlak gerçeğin Allah olduğunu şu beyitinde dile getirmiştir.

Tâ ezelden olmuşum müştâk nur-ı Mustafâ

‘Âşık-ı Hakke’l yakînîm gayra olmam âşinâ

Ezelden beri Peygamber Efendimizin nurunu görmek için can atıyorum. Gerçek varlık (Allah'a) aşığım başkasını tanımam

Tasavvufi düşünce de Allah ve peygamber aşkı etrafında oluşmuştur. Mutlak gerçeğin Allah olduğu ve gayrısının bir rüya olduğu dile getirilmiştir.

Mutasavvıflar ne bu dünyadaki güzellikleri ne de cennetteki güzellikleri isterler onlar yalnızca yüce yaratıcı, Allah'ı görmek isterler ve bunu da şiirlerinde dile getirirler. Bunun en güzel örneklerinden bir tanesini Yunus Emre dizelerinde şöyle dile getirmiştir.

Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni

Divan şairi Necmi de şüphesiz Yunus Emre'den etkilendiğini ve aynı düşünceyi şu dizelerle ifade ettiğini görüyoruz.

Kenz-i lâ-yefnâ-yı hafîye mâlik olan sâlik-i Hakk

İstemez huld-ı bezmde hûri vü gılmân-ı melekût

Sonsuz gizli hazineye malik olan Hakk yolcusu ebedi mecliste (cennette) huri ve saray hizmetçilerini, istemez.

XIX. yüzyıl şairlerinden olan Erzurumlu Necmi'nin, dünyevi zevklerden vazgeçmek gerektiği ve asıl gerçeğin Allah olduğu düşüncesi, bu dünyanın peygamberlere bile kalmadığı, dünyanın faniliği, ölmenden önce ölmenin gerekliliği, yalanı, dedikoduyu ve gıybeti terk etmenin gerekliliği, benliğinden vazgeçmenin gerekliliği, Allah'ın insanın kalbine tecelli ettiği ve bu kalbin tamamen dünyevi şeylerden arınmasının gerekliliği, Allah'ın hikmetleri, Kendini (nefsini) bilen insanın

Rabbini bileceği, yeryüzündeki her şeyin Allah'ın bir yansıması olduğu, Peygamber Efendimizin nuru ve Allah aşkı, İnsan-ı Kâmil'in cenneti değil yüce yaratanı, Allah'ı arzuladığı gibi birbirinden değerli tasavvufi konular derin bir bilgi sahibi olduğu tasavvufi yönü ağır basan bir divan şairi olduğu ve bunu şiirine yansıttı yukarıda verilen beyitlerden yola çıkılarak söylenebilir.⁶

⁶ Necmi'nin Tasavvufi kişiliği hakkındaki beyitlerin detaylı şerhleri için İlahi Aşk Konu Alan Beyit Şerhleri bölümüne bk.

İKİNCİ BÖLÜM

BEYİT ŞERHLERİ

2.1. İlahi Aşk Konu Alan Beyit Şerhleri

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kad işâre'l Hakkı li'l 'urrâfi fi bedri' d-düca

'Aşkîdur sırr-ı hakîkat kûyuna râh-ı hüda

Kelimeler

Urraf (Ar.)	: Arifler
Bedr (Ar.)	: Dolunay
Düca (Ar.)	: Karanlık
Sırrı hakikat (Ar.)	: Gerçeğin sırrı
Rah-ı hüda (Far)	: Allah yolu

Allah ariflere gecede parlayan dolunay gibi yol gösterdi. Hakikatin sırrına ancak Allah yolunda ilerleyip ilahi aşka erişenler bilebilir.

Biz ancak Allah'ın bize bildirdikleri kadar bilebiliriz. Ne pozitif bilimler ne de sosyal bilimlerle her şeyi anlamak ve kavramak mümkündür. Ancak hakikatin sırrına ilahi aşka erişen Allah dostu insanlar (Arifler) bilebilir. Allah insanlara yollarını bulup yanlış yola sapmasınlar diye Kur'an-ı Kerim'i gönderdi. İnsanlara, Kur'an-ı Kerim; gecenin karanlığında ışık saçan bir dolunay gibidir. Aslında İnsanlar bu gecenin karanlığında bu dolunaya bakıp yolunu bulsunlar diye Kur'an-ı Kerim gönderilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de insanlar yolunu bulsunlar diye gökyüzünü yıldızlarla donatan Allah insanlar yeryüzünde hata yapmasınlar hakikatin yolunda ilerlesin ve cennete ulaşsın diye kutsal kitabı göndermiştir.⁷

Şair, “**dolunay gibi yol**” ifadesinde **teşbih** sanatını kullanmıştır. Necmi'nin söz konusu beytinde kısaltılmış teşbih türü örneği vardır. Necmi söz konusu beyti M.

⁷ “Diyânet Kuran Tefsiri” Son güncelleme 05 Kasım 2020
<https://kuran.diyânet.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/1915/14-16-ayet-tefsiri>

Fuzuli'nin "Kad enâre'l-ışku lil -uşşâkî minhâc'l hüdü / Sâlik-irâh-ı hakikât ışka eyler iktidâ" beytinin etkisyle yazmıştır.

Bu cihânda sanma ki bî- 'aşk olan kâmil olur

Kalbi donmuşlara hergiz olmadı Hakk âşinâ

Kelimeler

Cihan (Far.) : Dünya

Bî-aşk (Far.) : Aşksız

Kâmil (Ar.) : Eksiksiz, olgun, bilgili (kimse)

Hergiz (Far.) : Asla

Hakk (Ar.) : Allah

Aşına (Far.) : Bildik, tanıdık (dost)

Bu dünyada aşksız olan sanma ki olgun bir insan olur. Kalbi donmuş kişilere asla Allah dost olmadı.

Allah aşkıyla yanmayan, Allah aşkını bilmeyen kişilerin kâmil insan, Allah dostu olmayacaklarını belirtilmiş. Aynı zamanda kalbi donmuş kişilere de Allah'ın dost olmayacağı söylenmiştir. Klasik edebiyatımızda da kâmil insan olabilmek için belli aşamalardan geçmek gerekir. Bu aşamalar nefsin mertebelerini geçmekle olur. Oldukça meşakkatli olan bu yolun sonuna erişebilen kişiler kâmil insan olabilir. Kâmil insan olmak için bu yolculuk esnasında mutlaka bir mürşidin yol göstermesi gerekir. Eğer insan bu yolculuğa tek başına çıkarsa bu yolda kaybolur. İnsan-ı kâmil olabilmek için nefsin mertebelerini geçmenin yanı sıra ilahi aşkı da tatması gerekir.⁸İlahi aşkı tatmanın yolu da beşerî aşktan geçer. Ama sadece dünya işleri ile meşgul olup, dünya için çalışan kalbini sadece dünya sevgisi ile doldurmuş insanların kalbi donmuş gibidir. Bu insanlara Allah hiçbir zaman yol göstermeyecek ve onlar asla Allah dostu olamayacaklardır.

Kalbi donmuş derken benzetilen öge verilmiş benzeyen öge verilmemiş burada **açık istiare** sanatı kullanılmıştır.

⁸Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (İstanbul: Kitabevi, 2000), s. 250- 258

“Kalbi donmuş” derken aynı zamanda abartma, yani **mübalağa** ve **mecaz** sanatları da kullanılmıştır. Çünkü insan kalbi gerçek anlamda donmaz.

Sırr-ı hûydan hayy diyüb bir dem ki çekdi subh-ı âşk

Bâhterveş nûr-ı vahdet ‘âleme verdi ziyâ

Kelimeler

Sırr-ı huy (Ar.)	: Doğuştan olan, tabiat
Hayy (Ar.)	: Ezeli ve ebedi olan, uyuklama, yorulma gibi noksanlardan uzak olan.
Dem (Far.)	: An
Subh-ı aşk (Far.)	: Sabah aşkı
Bahterveş (Far.)	: Yıldız gibi
Nur-ı vahdet (Ar.)	: Allah’ın nuru
Âlem (Ar.)	: Dünya
Ziya (Far.)	: Işık

Tabiat, Allah deyip bir an çekti sabah aşkından dünyaya, Allah yıldızlar gibi nurundan ışık verdi.

Gece ve gündüz şüphesiz ki Allah’ın biz kullarına lütfettiği en büyük nimetlerdendir. Eşi ve benzeri olmayan, ezeli ve ebedi diri olan, uyuklama ve yorulma gibi eksiklerden uzak olan Allah kapkaranlık dünyaya nurundan yıldızlar gibi ışık vermiştir. İnsanlar doğru yolu bulabilsin diye Peygamberler ve kutsal kitaplar gönderdi ve yine insanlar yeryüzündeki yollarını bulabilsinler diye de gökyüzünü adeta bir harita gibi çizerek yıldızlarla, güneş ve ayla donattı.⁹

Allah’ın nuru yıldızlara benzetilerek **yalın teşbih** (Teşbih-i belîğ) sanatı kullanılmıştır.

Şair, bu beyitte benzeyen ve kendisine benzetilen ile **Teşbih** (benzetme) sanatı oluşturmuştur.

⁹Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir Cilt: 1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2017), s.398- 401

Bu beyitte yıldız ve nur için ortak olan özellik parlaklık olduğu için hem de **tenasüp** sanatı vardır.

Tabiattın insan gibi ah çekmesinde **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

Döndüren bu çarhı böyle zîr u bâlâ 'aşk imiş.

Ser-be-ser kevn u mekân hep 'aşka olmuş mübtelâ

Kelimeler

Çahr (Far.) : Çark

Zir u bala (Far.) : Alçak ve yüksek

Ser be ser (Far.) : Baştanbaşa

Kevn u mekân (Ar.) : Fani dünya ve ahiret dünyası, dolayısıyla, iki dünya

Mübtelâ (Far.) : Tutulmak, yakalanmak

Bu çarkı böyle baştan aşağıya döndüren aşk imiş, fani ve ahiret dünyası baştanbaşa hep aşka müptela olmuş.

Aşk divan edebiyatının özüdür diyebiliriz, eğer bir insanda aşk yoksaâşık değilse âlim meclislerinde bir hayvandan farkının olmadığı da zaman zaman dile getirilmiştir Zira Allah aşkına yani beşerî aşka ulaşabilmenin insan-ı kâmil olabilmenin yollarından bir tanesi de beşerî aşkı tatmaktır. Beşerî aşkı tadan insan ancak daha sonra mesafe kaydederek ilahi aşkın yoluna girebilir. Hiç âşık olmayan bir insandan Allah aşkından bahsetmesi de mümkün değildir. Bütün Kâinat gece gündüz Allah aşkıyla dönüp durur ama Allah kâinatın yanı sıra kulları tarafından da bilinmek istemiştir.¹⁰Eğer bir insan maddi ve manevi bütün imkânlarını Allah'a ulaşmak yolunda kullanırsa kâinattaki her şey insanın Allah'a ulaşması için bir pencere olur. İnsan o pencereden dünyaya bakar ve dünyadaki, kâinattaki her zerrenin Allah'ı yansıtan bir yansıma olduğunu görebilir ve ancak o zaman bütün kâinat ve dünyanın baştanbaşa Allah'ın aşkıyla müptela olduğunu ve gece gündüz Allah'ı zikrettiğini anlayabilir.

“Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, ben ona karşı harb ilân ederim. Kulum, kendisine emrettiğim farzlardan, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık

¹⁰Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Kenz-i Mahfî maddesi, son güncelleme 11 Kasım 2020
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kenz-i-mahfi>

*sağlayamaz. Kulum bana (farzlara ilâveten işlediği) nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır; nihâyet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse, onu mutlaka veririm, bana sığınır, onu korurum.”*¹¹O zaman insan ruhuyla cismiyle kâinatın bir özeti olduğunu anlar ve her iki cihana tecelli eden Allah insana da tecelli eder. İşte bu sebeple sıfat-ı Kemaliye-i hem mazhar olur hem muzhir olur.

Bu çarkı böyle döndüren aşk imiş derken aşkı çarkı döndüren bir insana benzeterek **teşhis** sanatını kullanmıştır.

Kâinat ve dünya bu aşka müptela olmuş derken şair yine kâinat ve dünyayı insana benzeterek ikinci dizede de **teşhis** sanatını kullanmıştır.

Kâinatın ve dünyanın bu aşka müptela olduğunu söylerken şairin burada abartma, yani **mübalâğa** sanatına başvurmuştur.

Zir u bala (alt- üst) zıt anlamlı sözleri bir arada verilerek **tezat** sanatını kullanılmıştır.

Çarkı döndüren aşk imiş ve her iki dünya aşka müptela olmuş arasında **leff ü neşr** sanatı vardır.

“Aşk” kelimesi beyitte iki defa yinelenerek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

¹¹ “Diyânet Hadislerle İslâm” son güncelleme 12 Kasım 2020
<https://hadislerleislam.diyânet.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=461>

Ol zaman ki burcu 'aşkdan baş çekip nur-ı Hudâ

Terk-i benlik eyleyerek 'aşka ettim iktidâ

Kelimler

Burc u aşk (Ar.) : Aşk burcu

Nur-ı Huda (Far.) : Hidayet verici Allah'ın nuru

Terk-i benlik (Far.) : Benliği terk etmek, bırakmak

İktidâ (Ar.) : Tabi olma, uyma

O zaman ki Allah'ın nuru aşk burcundan baş çekti. Benliğimi terk ederek aşka uydum.

İlahi aşka ulaşmanın yolu insan-ı kâmil olmaktır. İnsan-ı kâmil olmak için ise belli mertebeleri geçmek gerekir. Bu beyitte ise benliği terk eden şair Allah'ın aşkına uyduğunu söylüyor. Nakşibendî tarikatının bir müridinin hakikate ulaşmak için dört şeyi terk etmek gerektiğini savunuyor. **Birincisi Terk-i dünya** yani insanın kalbinin meşgul edecek bütün dünyevi şeyleri terk etmesi anlamına gelir. Yani bir nevi nefis terbiyesidir çünkü insan ancak nefisini terbiye ederse dünyalık şeylerden vazgeçebilir. İnsanın dünyaya dair istediği her şey aslında nefsinin istediği şeylerdir. **İkincisi terk-i ukbadır.** Bununla birlikte insan arzularından vazgeçecek yani yaptığı bir iyiliği cennet sevdası için değil veya yapmaktan çekindiği bir korkuyu cehennem azabından korktuğu için değil tamamen Allah'ın rızasını kazanmak için yapmaktır. **Üçüncüsü terk-i hestidir.** Hest Farsçada var olma anlamına gelmektedir. Terim olarak ise bencillik ve kibir davası anlamına geliyor. Yani insana emanet olarak verilen ruhu sahiplenmek onun gerçek sahibini unutmak anlamına geliyor. Terk-i hesti işte tüm bu enaniyet davasından vazgeçip sadece Allah'a kulluk yapmak ve Allah'ın rızasını kazanmaktır. **Dördüncüsü terk-i terktir.** Dünya ve ukba benliğini terk eden bir insan eğer kibre kapılırsa bu onun için vahim bir sonuç olur ancak en son terk-i terk edebilirse Allah'ın aşkına nail olabilir. Şairin benliğimi terk ederek Allah aşkına uydum demesi de bu dört terk-i bize hatırlatıyor.¹²

¹² TDV. İslam Ansiklopedisi Masîvâ maddesi, son güncelleme 12 Kasım 2020.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/masiva>

Aşka ettim iktidâ (uydum) derken aşk kişileştirilmiştir ve **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

Aşktan baş çekti ve aşka ettim iktidâ arasında **leff ü neşr** sanatı vardır.

“Aşk” kelimesi beyitte iki defa yinelenecek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Necmi, söz konusu mısradaki M. Fuzuli'nin meşhur “*Kad enâre'l-işku lil-uşşâkî minhâc'l hüdü / Sâlik-irâh-ı hakikât ışka eyler iktidâ*”¹³ beytine de gönderme yaparak **telmih** sanatı uygulamıştır. Fuzuli, söz konusu beyitten hareketle Kuran-ı Kerimin Nur suresinin 35. ayetinden iktibas etmiştir: “Doğruluk yolunun yolcuları olan âşıkların yolu Allah'ın nuruyla aydınlatılmıştır, sadakat yoluyla yürüyenler aşka uymalıdırlar.” Necmi de şu beyite cevap olarak kendisinin aşka uyduğunu ve böylelikle “salik-i rah-ı hakikat” olduğunu onaylamıştır.

Yemm-i ‘aşkda gark oldu bu vücûdum zevrakî

Seyr kıldım nice hikmet terk kıldım mâ-sivâ

Kelimeler

Yemm-i aşk (Ar.)	: Aşk denizi
Gark (Ar.)	: Batmak, duya gömülmek
Zevrak (Ar.)	: Kayık
Seyr kılmak (Ar.)	: İzlemek
Terk kılmak (Ar.)	: Terk etmek, bırakmak
Ma-siva (Ar.)	: Allah'tan başka her şey

Aşk denizinde battı vücudumdan olan kayık, nice hikmetleri izledim Allah'tan başka olan her şeyi terk ettim.

Aşk öyle bir hardır ki yandığı zaman sevgiliden başka her şeyi yakar. Yaradılışın özü ve varlığımızın sebebi aşktır. Tasavvufta aşk Allah'a duyulan muhabbet, hasrettir. Mutasavvıflara göre beşerî aşk ilahi aşkın yeryüzüne yansımış şeklidir ve beşerî aşk bizi ilahi aşka ulaştırmada bir vesiledir. İnsan aslında bir güzele âşık olduğunda onun aşkıyla yanıp tutuşurken bir de o sanatı, güzelliği yaratan sanatçıya (Allah'a) yönelse gerçek

¹³ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), s.15

güzelliği yaratan rabbine âşık olsa işte o zaman gerçekten aşk denizinde boğulur. Şairde bu beyitte aşk denizinde kendini basit bir kayığa benzetmektedir çünkü Allah aşkını düşündüğümüz zaman uçsuz bucaksız bir deniz iken insanın aşkı da bu aşk denizinde ancak bir kayık olur.

Yunus Emre'ye “*Bana seni gerek seni*” dedirten de ilahi aşktır Yunus Emre ve Mevlâna gibi Allah aşığı olan mutasavvıflar Aşktan bahsettiklerinde İlahi aşkı kastederler. İnsanın beşerî aşktan ilahi aşka yükselmesini yani ruhani yükselişini ve yüksek derecelere varmayı aşkta bulan Mevlâna Hazretleri aşksız geçen bir ömrü ömürden saymayıp boşa ömür geçirdiğini söylemiştir. Mevlâna'ya göre aşk kendi benliğinden vazgeçerek Allah'ta yok olmak tam bir gönül bağıyla Allah'a bağlanmaktır. Gönülünü Allah'a vermiş bir insanın kendi benliğinden ve bencilliğinden geriye hiçbir şey kalmamıştır.¹⁴

Beytin ikinci dizesine baktığımız zaman şair burada nice hikmetleri izlediğini ve ma-sivayı terk ettiğini söylüyor. Bu da bize yine Terk-i erba'yı hatırlatıyor. Allah'tan başka insan kalbini meşgul edecek her şeyden el etek çekmek yani dünyevi şeylerden vazgeçerek tamamen Allah'a yönelmek ve ma-sivayı terk etmek, Kendini Allah'ta yok etmek. Tasavvufa göre yeryüzündeki her şey Allah'ın birer yansıması, gölgesidir. Gerçek olan tek şey Allah'tır. Tasavvufta aşka baktığımız zaman mutasavvıfların yaşadıkları aşk ile kendilerinden geçip Allah'ı bulduklarını görmekteyiz. Öyle ki Hallac-ı Mansur gibi bazı mutasavvıflar kendilerini tamamen yok sayıp “Ene'l – Hak” bile demişlerdir.¹⁵

Yemm-i aşkta gark oldu bu vücudum zevraki, derken şair bedenini bir kayığa benzetererek **teşbih** sanatını kullanmıştır.

Aşk denizinde kayık olan bu bedenim battı, boğuldum derken **mübalâğa** sanatını kullanmıştır.

“Kıldım” kelimesi beyitte iki defa tekrarlanarak **tekrir** (yineleme) sanatı kullanılmıştır.

¹⁴Halim Gül, *Mesnevîde Tasavvufî Tefsir* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), s. 217-230

¹⁵ Gül, *age.*, s.68 – 83.

Sanma ki beyhûdedir bu gerdişin keş-mâ-keşi

Raks ediyor çarh-ı ‘âlem ‘aşka olmuş mübtelâ

Kelimeler

Beyhûde (Far.) : Yarasız, faydasız, boşuna

Gerdiş (Far.) : Dönüş, dönme, devretme

Keş-mâ-keş (Far.) : Karışık, çekişme, kavga, karasızlık, tereddüt

Raks (Far.) : Dans

Çarh-ı âlem (Far.) : Dünyanın dönmesi

Mübtelâ (Ar.) : Tutulmak, yakalanmak

Bu karışıklığın, dönüşün boşuna, faydasız olduğunu sanma. Dünya aşka tutulmuş dans ediyor.

Dünyadaki canlı cansız, herzerre Allah’ı zikreder. Aslında bize o kadar karmaşık gelen şeyler aslında hepsi bir düzen içerisinde oluşturulmuştur. Dönen dünya, güneş bilimsel olarak baktığımız zaman gece ve gündüzün oluşmasını ve aynı zamanda mevsimlerinde meydana gelmesini sağlar. Yağan yağmur ise canlı hayatı için mükemmel bir oluşumdur. Bütün bunların görevi sadece bunlar değildir elbette. Hepsi Allah’ın kudretiyle oluşturulmuş olan tabiat unsurlarıdır. Elbette ki dönen dünya ve güneş, yağın yağmur; dağ, taş ağaçlar ve bitkiler yani kısaca bizim görüp göremediğimiz her şey, her an, her saniye Allah’ı zikretmektedir. Şair bu beyitte kâinatta olan iç içe geçmiş bu şeylerin bu kadar karışıklığın boşu boşuna olmadığını ve dönen Eflak’ın boşuna dönmediğini anlatıyor. Şair dünyanın dönüşünü ise Allah aşkına tutulmuş olan her şeyin dönerek Allah’ı zikrettiğini ve yine Allah’a dönüşünü anlatıyor. Bu beyitteki kâinatta olan dönüşün işlenmesi İran ve Türk Tasavvuf edebiyatında geniş yer tutan devir nazariyelerinden 19. yy. Divan şairi olan Necmi’nin de etkilendiği açıkça görülmektedir.¹⁶

Muhyiddin İbnü’l – Arabî, Sadreddin Konevi, Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Nasr-ı Hüsrev, Feyzi-i Hindi ve Yunus Emre başta olmak üzere pek çok mutasavvıf tarafından

¹⁶Gül, *age.*, s.68 – 83.

benimsenen devir nazariyesi bizim Allah'a ait olduğumuzu ve bir gün mutlaka ona döneceğimiz anlamındaki Bakara suresi 156. ayetin ışığında her şey aslına rucû eder İş O'ndan başladı yine O'na döner İfadeleri devir nazariyesini açıklar.¹⁷

Sanma derken **nida**(seslenme) sanatı vardır.

Dünya aşka tutulmuş raks(dans) ediyor derken dünya insana benzetilerek **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

Dünya aşka tutulmuş sözlerinde **mübalâğa** sanatı vardır.

Gerdiş, raks, çarh, âlem sözleri arasında uygunluk olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

“Keş ma keş” kelimesi beyitte hem karışık hem de kavga anlamında kullanıldığı için **iham** sanatı vardır.

Söz konusu beyitte Necmi, dünyanın kendi ekseninde dönmesinin sebebini aynı zamanda güzel ve hayali bir nedene- aşka- bağlayarak açıklama yapmakla **hüsn-i talil** sanatı uygulamıştır. Meğerse dünya aşkın yüzünden pervaneler gibi her an güneşi tavaf ediyormuş.

Men ‘araf esrârıdır ‘âşıkları ârif eden

Pâralense bu vücûdum ‘aşktan olmaz rehâ

Kelimeler

Men ‘araf (Ar.)	: Kim bilir
Pârelenmek (Far.)	: Parça parça olmak
Rehâ (Far.)	: Kurtuluş
Vücûd (Ar.)	: İnsan veya hayvan gövdesi, beden

¹⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir Cilt: 1*, s. 241-242

Âşıkları arif eden bilginin sırrıdır. Vücudum paramparça da olsa aşktan kurtulmaz.

Men‘araf‘رَبِّهِ“عَرَفَ فَقَدْ عَرَفَ نَفْسَهُ”Kim nefsini bilirse Rabbini de bilirmişhur cümlesinde bir göndermedir. Yahya b. Mua’z (ö. 871) veya Ebu Said el-Harraz (ö. 892)’a ait olan bu cümle birçok insan tarafından her ne kadar hadis olarak da bilinse bir sahih hadis olmamakla beraber tasavvufta geniş yankı bulan bir cümledir.¹⁸ Bu cümlenin bu kadar geniş yankı bulmasının sebebi ise Toplumda ve tarikatlarda bu cümlenin karşılık bulmasıdır. İnsanı rabbinden uzaklaştıran şey nefsidir. İnsanın özü ruhtur. Ruhumuz aslında hep özüne dönmeyi ister. Çünkü Allah Ruhundan insanlara üflemiştir. İnsan nefsinin durumuna göre muamele eder, onun istek ve yönlendirmelerine kanmaz, onun kölesi değil efendisi olur. İşte o zaman Allah’a daha da yaklaşmış olur. Nefsinin bilen insanlar arif insanlardır. Şair bu yolda vücudunun paramparça olsa da yine bu aşktan kurtulamayacağını söylemektedir.

Âşıkları afif eden ve aşktan olmaz reha arasında **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Paralense vücudum aştan kurtulmaz derken **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Arif ve araf kelimeleri ile aşk ve aşık kelimeleri aynı kökten geldiği için **iştikak** sanatı vardır.

Arif ve esrar, âşık ve aşk kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Sırr-ı Hakkı seyrederek ‘ârif olan her zerrede

Her bir eşyâda hafîdir nice esrârı Hüdâ

Kelimeler

Sırr-ı Hakk (Ar.) : Gerçeğin sırrı

Zerre (Far.) : En küçük parça

Hafî (Ar.) : Gizli, açık olmayan, saklı

Esrâr-ı Hüdâ (Far.) : Allah’ın sırları

¹⁸Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.410.

*Arifolan (bilen) her zerrede (enküçük parçada bile) hakikatin sırlarını seyreder.
(görür) Allah'ın sırları her bir eşyada saklıdır.*

Gökler ve kâinatın her zerresi en ücra köşelerine kadar arifin bilgi alanına girer ve arif olan kişi hissiyatla âlemi seyreder. Bununla beraber arifler görüş kabiliyetlerine genişliğine göre farklı mertebelerde olabilirler. Tasavvuf yazarları bilgiye güvenme bakımından da arifin âlimden daha üstün olduğu görüşündedirler. Bu nedenle de yazar bu beyitte âlim değil de arif kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Yani arif olan her zerre de Allah'ın yansımasını esrarını bilir ve seyreder demek istemiştir.¹⁹ Zaten tasavvuf anlayışına göre yeryüzündeki her şey Allah'ın bir yansıması şeklindedir. Yine ikinci dizede ise Allah'ın sırlarının her bir eşyada açık olduğunu söylemektedir. Aslında kâinattaki her şeyin Allah'ı yansıtmasının yanı sıra Allah insanları yeryüzündeki halifesi olarak nitelendirmiştir ve mahlûkatın en şerefli varlığı olarak insanı yaratmış ve meleklerle bile insana secde etmesini emretmiştir. İnsan kendisini hor görmemeli ve kendisindeki sırları bakmalıdır. Burada Divan şiirinin son büyük temsilcisi sayılan Şeyh Galip'in şu beytini hatırlamak yerinde olacaktır.

*“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dâde-i ekvân olan âdemsin sen”²⁰*

Kendine dikkatlice bir bak; sen âlemin özüsün.
Sen varlıkların gözbebeği olan insansın.

Bu beyitte de anlaşılacağı üzere şair burada insanın kendisine iyi bakması aslında insanın kâinatın özü, göz bebeği olarak nitelendirmiştir.

Sırr-ı Hakk kelimeleriyle Allah anlatılmak istendiği için **mecaz-ı mürsel**(ad aktarması) söz sanatı kullanılmıştır.

Sır ve esrar kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı vardır.

¹⁹TDV Ârif maddesi son güncelleme 15 Kasım 2020

<https://islamansiklopedisi.org.tr/arif>

²⁰ Naci Okçu, *Şeyh Gâlib Divanı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), s.228

“Sır, hafi, esrar” Kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Her kelimesi beyitte iki defa tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Yakdı yandırdı vücûdum ‘aşk odı mavh eyledi

Devr kıldım şem‘i ‘aşka eyledim cânım fedâ

Kelimeler

‘Aşk odı (Ar.) : Aşk ateşi

Mahv eyledi (Ar.) : yok etti

Devr kılmak (Far.) : Etrafında dönmek

Şem‘i ‘aşk (Ar.) : Aşk mumu (ateşi)

Yaktı kavurdu vücudumu aşk ateşi beni mahvetti. Döndüm aşk ateşinin etrafında canımı feda ettim.

Bu beyitte şair aşk ateşinin vücudunu yakıp küle çevirdiğini onu mahvettiğini söylüyor. Bir kelebek misali aşk ateşinin etrafında dönüp durduğunu ve sonunda canını feda ettiğini söylüyor. Divan edebiyatımızda şem’ ve pervane ayrılmaz bir bütün olarak işlenmiştir. “Devr kıldım şem‘i ‘aşka eyledim canım feda” derken kendisini bir pervaneye (kelebek) benzeterek mumun etrafında döne döne can verdiğini söylemektedir. Divan edebiyatında aşığın en önemli özelliklerinden biri olan sevgili için yanıp tutuşan bir âşık ikincisinde ise âşık olan kişinin yanma yakılma durumu ifade edilirken bu şem’ (mum) ile anlatılır.²¹

Divan edebiyatında aşığın yanması hep sevgili için olmuştur. Bu aşk kimi zaman beşeri bir sevgili için iken kimi zamanda ilahi aşk yani Allah aşkı için yanıp tutuşmuşlardır. Önceki beyitlere baktığımız zaman 19.yy. şairi olan Necmi’nin beyitlerinde derin bir Allah aşkını işlediğini görmekteyiz.

²¹İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), s. 427- 428.

Aşk odı (ateşi) vücudumu yaktı mahvetti cümlesinde **mübalağa** sanatı kullanılmıştır.

Yaktı, yandırdı, od (ateş), şem'(mum) kelimeleri arasında anlam bakımından uygunluk olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Aşk ve eyledim kelimeleri beyitte iki defa tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Şair bu beyitte aşka eyledim canımı feda, derken canını feda etmenin sebebini aşka bağlayarak **hüsn-i tatil** sanatını kullanmıştır.

“Devr kıldım şem‘i ‘aşka eyledim canım feda” derken kendisini bir pervaneye (kelebek) benzeterek **teşbih** sanatı kullanılmıştır.

“Mûtü Kable En Temûtü” sırrına mazhar olub

Necmiyâ her bir sözün ‘aşk ile eyle intihâ

Kelimeler

“Mûtü Kable En Temûtü” (Ar.) : Ölmeden önce ölünüz. (Kudsi hadis)

Mazhâr olmak (Ar.) : Bir şeye ermek, ulaşmak, kavuşmak

Necmiyâ (Ar.) : Ey Necmi

İntihâ (Ar.) : Son, sona erme

Ölmeden önce ölme sırrına erişip ey Necmi her bir sözünü aşk ile sonlandır.

Şair bu beyitlerde ise ölmeden önce ölmenin sırrına erişmek gerektiğini bize kutsi hadisle açıkça belirtmiştir. Ölmeden önce ölmek varlığa sevinmeyip yokluğa üzülme- yen insanlar yani bir nevi nefislerini terbiye eden insanlar bu sırra eren ariflerdir. Şair bu beyitte fani dünyanın gelip geçici olduğunu gerçek âlemin öteki taraf olduğunu bize hatırlatmaya çalışıyor. İnsan ne zaman öleceğini bilemez belki bir saat sonra belki on dakika sonra belki de bir dakika sonra bu nedenle ölüm insana gelmeden insanın kendini hesaba çekmesi ve nefisini terbiye etmesi bir nevi ölmeden önce ölmektir. İnsanlar ölümle tekrar Allaha dönecekler Ölmeden önce ölenler Allah’a bu dünyada dönerler. Hayatlarını nefislerinin istediklerine göre değil Allah’ın emir ve yasaklarına uygun yaşarlar. Şair de bu beyitte kendisine seslenerek Ey Necmi! Ölmeden önce ölmenin

sırına erişip her sözünü aşk ile sonlandır diyerek aynı zamanda kötü söz söylememenin gerekliliğini de vurgulamıştır.²²

“Mûtû Kable En Temûtû” kutsi hadisi kullanılarak **irsal-i mesel** söz sanatı kullanılmıştır.

Sır ve mazhar kelimeleri zıt kelimeler olduğu için **tezat** sanatı kullanılmıştır.

Necmiya derken şair burada kendisine seslenerek **nida** sanatını kullanmıştır

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tâ ezelden olmuşum müştâk nur-ı Mustafâ

‘Âşık-ı Hakke’l yakînim gayra olmam âşinâ

Kelimeler

Ezel (Ar.) : Başlangıcı belli olmayan zaman

Müştâk (Ar.) : Çok isteyen, can atan

Hakke’l yakîn (Ar.) : Gerçek varlık, doğru hüküm.

Gayr (Ar.) : Başka kimse, yabancı

Ezelden beri Peygamber Efendimizin nurunu görmek için can atıyorum. Gerçek varlık (Allah’a) aşığım başkasını tanımam

Bütün İslam âlemi Allah ve Peygamber aşkıyla yanıp tutuşur. Şair ilk dizesinde ta ezelden derken şunu kast etmiştir: İnsanlar daha dünyaya gelmeden Bezm-i elest meclisinde Allah “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” diye sorduğunda bütün ruhlar “Kalu bela” yani evet demişlerdi ayrıca Yâsîn suresi 60 ve Mâide suresi 7. ayetlerde de yer almaktadır. Peygamber Efendimizi ondan soran gelen bütün Müslümanlar onu görmeden sevdi ve gösterdiği yolda yürüdü, yürüyor. Bu nedenledir ki şair Peygamber Efendimize olan sevginin ezelden olduğunu söylüyor.²³

İkinci dizede ise şair ben ancak gerçek varlık yani hakikate inanırım diğerlerine aşına değilim, tanımam diyor. Gerçek varlık, hakikat derken burada bize Allah’ı düşündürmektedir. İlm’el yakin: ilimle bilmek, ayn’el yakin: gözle görerek bilmek,

²²Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.250 – 258.

²³ Ceylan, *age.*, s. 372- 390.

hakk'el yakin ise; Her şey hakkında bilgi sahibi olmak ve onları bilmektir. Bunları bir örnekle açıklayacak olursak; Hayatından hiç üzüm yemeyen birine üzümün nasıl bir meyve olduğu anlatılsa bu ilm'el yakindir ama onu üzüm bağına götürüp üzümü göstererek anlatılsa bu ayn'el yakindir. Bu kişi üzümü alsa, tadına baksa nasıl bir şey olduğunu idrak etse işte bu da hakk'el yakindir. Şair gerçeğin peşinde olduğunu ve hakikate âşık olduğunu vurguluyor.²⁴

Müştak-ı nur-ı Mustafa, derken şairin burada kast ettiği Peygamber Efendimiz (s.a.v) Hz. Muhammed'dir burada Peygamber Efendimiz hatırlatıldığı için **telmih** söz sanatı kullanılmıştır.

Şair ezelden beri Peygamber Efendimizi kast ederek onun nuru için can attığını söyleyerek **mübalâğa** sanatını kullanmıştır.

Müştak ve âşık kelimeleri arasında bağlantı olduğundan dolayı **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Ol zaman ki nûş kıldım muhabbet bâdesin

Beni ser-mest eyledi kim 'aşk-ı mahbûb-ı Hudâ

Kelimeler

Nûş kılmak (Far.) : İçmek

Bâde (Far.) : Şarap, kadeh

Ser-mest (Far.) : Sarhoş

Aşk-ı mahbûb-ı Hudâ (Far.) : Allah'ın sevgili peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v) aşkı

Ne zaman ki Muhabbet şarabını içtim. Beni Allah'ın sevgilisinin aşkı sarhoş etti aklımı başımdan aldı.

Bu beyitte de şair yine Allah ve Peygamber aşkına olan inancını pekiştirmek için şarap ve bade metaforunu kullanmıştır. Normalde İslâm dininde şarap haram sayılmasına karşın Divan şiirinde sevgi, muhabbet ve aşkı anlatmak için bu metaforu rahatlıkla kullanılabilmektedir. Bu imkânı sağlayan şey ise dinimizin sağladığı

²⁴ Ceylan, *age.*, s.323 – 355.

özgürlüktür.²⁵Şarap sadece Divan şiirinde değil Halk edebiyatı ve Tekke şiirlerinde de aşkı, muhabbeti ve sevgiyi anlatmak için kullanıldığını da rahatlıkla söyleyebiliriz. Eski, Yeni, Halk, Modern edebiyatta yani kısaca her alanda şarabın bir metafor olarak kullanılmasının sebebi insanı kendinden geçirmesi sermest yani sarhoş etmesidir. Âşık olan bir insan da tıpkı öyledir. Kendinden geçer ne yaptığını bilemez durumdadır. Onun için artık ayıp diye bir şey kalmamıştır. Yani şarap ve aşkın, muhabbetin sevginin bu şekilde ortak bir özelliği olması, şarabın bütün şiir türlerinde çokça kullanılmasında vesile olmuştur. Bunun örneklerinden biri de yukarıda açıklamaya çalıştığımız beyitte mevcuttur. Şair bu beyitte Allah'ın sevgilisi Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e olan aşkını, sevgisini ve muhabbetini anlatmak için muhabbet şarabını içip Peygamber Efendimizin aşkıdan sarhoş olduğunu aklını başından aldığını belirtmiştir.

Bu beyitte şair muhabbet badesini içtim derken **açık istiare** sanatını kullanmıştır.

Bade (bardak) şaraba benzetilerek **teşbih** sanatı kullanılmıştır.

Allah'ın sevgilisinin aşkı beni sarhoş etti derken **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Mahbub-ı Huda yani Allah'ın sevgilisi derken yine bize Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'i hatırlatarak **telmih** sanatı kullanılmıştır.

Bade, nuş kılmak (içmek) ve ser mest(sarhoş) olmak kelimeleri arasında bağlantı olduğundan dolayı **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Nuş kılmak(içmek) ve ser mest (sarhoş) olmak kelimeleri birbirinin devamı niteliğinde olduğu için **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Mahbub ve muhabbet kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı kullanılmıştır.

²⁵ Ceylan, *age.*, s.301

Bu sebebden dü cihân ‘âşıklara olmuş haram

Nâr-ı ‘aşka yanmağa ben olmuşum ancak revâ

Kelimeler

Dü (Far.)	: İki
Cihân (Far.)	: Dünya
Nâr-ı ‘aşk (Ar.)	: Aşk ateşi
Revâ (Far.)	: Yakıştır, yerinde, uygun

Bu sebepten dolayı iki dünya da âşıklara haram olmuş. Aşk ateşinde yanmaya sadece ben uygun olmuşum.

Önceki beyitte Peygamber aşkıyla sarhoş olduğunu ve bu sebepten ötürü aklının başından olmadığını belirten şair diyor ki yine aynı sebepten dolayı iki dünyanın da âşıklara haram olduğunu ifade ediyor. Beyitin ikinci dizesinde ise aşk ateşi ile yanmaya ancak kendisinin reva görüldüğünü ifade ediyor. Divan şiiri özelliklerinden biride aşk ve âşıktır. Âşık (şair) her zaman sevgilisine duyduğu muhabbeti sevgiyi özlemi anlatır. Pervane(kelebek) ve şem’ (mum) gibidir. Pervane nasıl sürekli mumun ateşinin etrafında döne döne ona olan aşkı için can verirse âşıkta sevgilisi için yanarak can verebilmelidir. Şair kendisini bir Peygamber aşığı olarak gördüğü için onun aşkıyla yandığını ve iki dünyanın kendisine haram olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır.²⁶

Şair bu iki dünyanın âşıklara haram olmasının sebebinin aşka bağlayarak **hüsn-i talil** sanatını kullanmıştır.

Nâr-ı aşk ile yanmak, âşık ile aşk kelimelerin arasında uygunluk olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Aşk ateşinde yanmaya ben reva görülmüşüm derken gerçekte aşk ateşi olmadığı için **mecaz** sanatı kullanılmıştır.

Âşık ve aşk kelimeleri aynı kökten geldiği için **iştikak** sanatı kullanılmıştır.

²⁶, Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (İstanbul: H Yayınları, 2009), s.375.

Olmuş kelimesi beyitte iki defa yinelenerek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

‘Ayb kılma bülbülâsâ nale-i zâr eylesem

Bağ-ı ‘aşkda çün yaraşır sayha-i efgan bana

Kelimeler

‘Ayb (Ar.)	: Ayıp
Bülbülâsâ (Far.)	: Bülbül gibi
Nale-i zâr (Far.)	: Ağlayıp inlemek
Bağ-ı aşk (Far.)	: Aşk bahçesi
Sayha-ı efgan (Far.)	: Çığlık, haykırma

Bülbül gibi ağlayıp inlesem ayıp görme çünkü aşk bahçesinde bana çığlık atmak, haykırmak yakıştır.

Bu beyitte şair kendisini bir bülbüle benzeterek gül için ağlayıp inlerse ayıp görülmemesini istiyor. Klasik edebiyatta Gül- bülbül metaforu oldukça sık kullanılmıştır. Genellikle gül sevgiliyi temsil eder bülbül ise aşığı.²⁷ Şair bu beyitte kendisini Bülbüle benzetirken gazelin bir önceki beytine baktığımızda Peygamber Efendimize olan aşkı, muhabbeti ve sevgisinden dolayı onu da güle benzetiyor. Klasik edebiyatta Peygamberimiz güle benzetilmiştir. Nitekim Fatih Sultan Mehmet Peygamber Efendimize olan sevgisini belirtmek istediğinde gül koklamıştır. Fuzuli'nin Gül kasidesi bunun en belirgin yansımasıdır:

“Çak olup bulmuş safa, bad-ı seherden sanasın

Baddur Cibril ü kalb-i Ahmed-i Muhtar gül.

Şebnem-i gülzar-ı ruhsar-ı Resulullah'dur

Neşr-i itr ile kılur her dem anı iş'ar gül.”²⁸

Sabah esen zayıf rüzgârın etkisinden gül açmış, adeta bad-ı saba Hz. Cebrail, taze açmış gülün yaprakları ise Hz. Muhammed (SAV) idi. Gece çiğlerinde - şebneminde- yıkanmış gül yaprağı Allah, Resulünün güzel çehresidir, gülün güzel kokusu-itrî- çevreye yayılıp bu sırrı âleme beyan ediyor. Bu nedenle edebiyatımızda

²⁷Onay, age., s.101 – 103.

²⁸Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), s.276

sevgililer (sevilenler) hep güle benzetilmiştir. Bu nedenle diyor ki: Ben eğer bülbül gibi ağlayıp inlersem bana ayıp görmeyin çünkü aşk bahçesinde haykırmak, çığlık atmak ancak bana yakışır diyor. Peygamber Efendimiz de güle benzetildiği için gül İslam coğrafyasında önemlidir.²⁹

Bülbülasa derken kendisini bülbüle benzetiyor. Benzetilen verilip benzeyen verilmediği için **açık istiare** sanatı kullanılmıştır.

Birinci dizede bülbülasa kelimesine karşılık ikinci dizede bağ-ı aşk, nale-i zar kelimesine karşılık efgan verildiği için **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Aşk bahçesinde bülbül gibi inlesen feryat etsem çığlık atsam derken **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Ayb kılma yani ayıp görme derken seslenme vardır. **Nida** sanatı kullanılmıştır.

Âşık oldur cân verir cânânesinin râhına

‘Akıbet dostum yolunda eylerim cânım fedâ

Kelimeler

Oldur (EAT) : O’dur

Cânâne (Far.) : Sevgili

Râh (Far.) : Yol

‘Akıbet (Far.) : Son, sonuç

Âşık odur ki sevgilisinin yoluna canını verir. Sonunda sevgilimin, dostumun yolunda canımı feda ederim.

Yine bu beyitte de gördüğümüz gibi âşık sevgilisinin yolunda sonunda canını veriyor. Şair bu beyitte aşkın sevgilisinin yolunda can vermesi gerektiğini belirtiyor bu uğurda canını gözünü kırpmadan veriyor. Önceki beyitlerde de gördüğümüz gibi şairin aşkı beşerî bir aşk değildir. Şairin aşkı Peygamber ve Allah aşkıdır. Bu nedenle şair kendinden vazgeçmiş ve kendisini Peygamber ve Allah yoluna adanmıştır. Çünkü

²⁹Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.171 – 172.

cananım, sevgilim dediği insan Peygamberdir. Sonunda canını bu yolda feda ettiğini söylüyor.

Âşık sevgilinin rahına (yoluna) can verir derken hem sevgilin geçtiği yer hem de sevgilinin aşkı manasında kullanıldığı için **kinaye** sanatı vardır.

Âşık odur ki sevgilisinin yoluna canını verir derken de burada abartma vardır, **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Birinci dizede âşık can verir ve ikinci dizede canım feda kelimeleri ile birinci dizede cananesinin rahına ve ikinci dizede dostum yolunda kelimeleri arasında anlam bakımından ilişki ve benzerlik olduğu için **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Can, canane, âşık, canım kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Ger sorarsan kande 'azmin kangı yoldur yolunuz

'Azmimiz Mülk ü 'ademdir râhımız râhı fenâ

Kelimeler

Ger (Far.)	: Eğer
Kande (Far.)	: Nereye, nerede
Kangı (EAT)	: Hangi
Mülk ü 'âdem (Ar.)	: Hiçliğin zenginliği
Râhı fenâ (Far.)	: Geçici dünya yolu

Eğer nerede azmin hangi yoludur diye sorarsan, azmimiz hiçliğin zenginliği yolumuz gelip geçici dünya yoludur.

Şair bu beyitte azmin yolunun hiçliğin zenginliği olduğunu söylüyor. Tasavvufta hiçlik kelimesi benlikten sıyrılmayı anlatan bir kelimedir. Eğer insan nefsi isteklerinden kurtulup hiçliği idrak edebilirse ancak o zaman hiç olmanın ne demek olduğunu ve ne kadar büyük bir zenginlik olduğunu kavrayabilir. Hiçlik manevi anlamda Allah'ın büyüklüğü ve bilgeliği karşısında Allah'a hayranlık ve saygı duyarak insanın kendi küçüklüğünü fark etmesidir. Hiçlik büyük bir hazinedir. Hiçlikte bilgeliğin getirdiği bir alçak gönüllülük ve tevazu vardır. Bu nedenle şair hiçliğin zenginliğine vurgu yapmıştır.

Yine şair yolumuz gelip geçici dünya yoludur derken bize dünyanın faniliğini hatırlatmaya çalıştığını görmekteyiz. İnsanlar bu dünyada hep hırs, makam, mevki ve para peşinde koşuyor. Bu kadar koşup çabalasalar ne olacak sonunda, evet eğer insan dünyanın faniliğini unutursa belki yüksek mevkilere ulaşabilir, çok zengin olabilir dünyevi olarak istediği her şeye sahip olabilir peki ya sonra, yaşlanmayı durdurabilir mi, Ölümsüzlüğü bulabilir mi? Elbette ki hayır. İşte bu yolunda olduğumuz fani dünyanın aslında bir hiç olduğunu ve yaradılış amacımızı unutmamamız gerektiğini şair bize bu beyitte anlatmaya çalışıyor.³⁰

Yolunuz hangi yoldur diye sorarsan cümlesinde soru sorulduğu için **istifham** sanatı kullanılmıştır.

Yol ve rah kelimeleri beyitte iki defa tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Kangı (hangi), kande (nerede) kelimeleri arasında ve yol, rah kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Mülk (zenginlik) ve âdem (yokluk, hiçlik) kelimeleri zıt olduğundan dolayı **tezat** sanatı kullanılmıştır.

Kîl u kâli Necmîya terk eyle ender- fâni ol

Kalmadı gitdi fenâyâ evliyâ vü enbiyâ

Kelimeler

Kîl u kal (Ar.)	: Dedikodu
Ender (Ar.)	: Nadir, az rastlanılan, çok az, seyrek
Fenâ (Ar.)	: Geçici olmak, yok olmak, ölmek
Evliyâ vü enbiyâ (Ar.)	: Evliyalar ve Peygamberler

Ey Necmî dedikoduyu terk et ölümün farkında o evliyalar ve Peygamberler de kalmadı sonsuzluğa gittiler.

Şair bu gazelin son beytinde ise Ey Necmî diyerek kendisine sesleniyor. Dedikoduyu terk et ölümü hatırla ölümün farkında ol. Kimsenin arkasından konuşma

³⁰ Gül, *Mesnevide Tasavvufî Tefsir* s.125- 155

diyor kendi kendisine çünkü dedikodu yapmak İslam dininde ölmüş kardeşinin etini yemek kadar haram sayılmıştır ve aynı zamanda kul hakkıdır. Şair ikinci dizede yine bize dünyanın gelip geçiciliğini anlatmak için bu dünyadan birçok evliya ve Peygamberin gelip geçtiğini bize söylüyor. Yani ne yaparsanız yapın ama bu dünyanın fani olduğunu bir gün hesap günü geleceğini ve bunun farkında olmamız gerektiğinin mesajını veriyor şair.³¹

Necmiya (Ey Necmi) derken **nida** (seslenme) sanatı kullanılmıştır.

Fani ve fena kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Fani ve fena kelimeleri aynı kökten geldiği için **iştikak** sanatı vardır.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Hâb u nâz içre yatarım vâlih u hayrân bu şeb

Geldi ol sultânı hûbân eyledi dîvân bu şeb

Kelimeler

Hâb (F)	: Uyku
Vâlih (A)	: Şaşakalmış, hayret etmiş, hayran.
Şeb (F)	: Uyku
Hûbân (F)	: Güzeller, iyiler
Dîvân (F)	: Toplantı, kurul, kurul-organ

Uyku ve naz içinde hayranlık ve şaşkınlıkla yatarım bu gece o, iyilerin sultanı geldi toplantı yaptı bu gece

Divan edebiyatında iyilerin sultanı dediği zaman akla ilk gelen Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (SAV) olmuştur. Çünkü kâinat onun yüzü suyu hürmetine yaratılmış olan Allah katında tek din olan İslam Peygamberlerinin sonuncusu ve en yücesidir. Bu beyite konu olan Peygamber Efendimiz hakkında şunları söylemek yerinde olacaktır. Peygamberimiz sadece Müslüman coğrafyası için değil bütün insanlık

³¹ Gül, age., s. 55 – 68.

için gönderilen peygamberlerin sonuncusudur. Peygamberimizi anmadan geçen divan şairi nerdeyse yok denecek kadar azdır. Her şair peygamberimizin doğumu, miracı, ahlakı, sabrı, merhameti, yardımseverliği, dürüstlüğü gibi konuları işleyerek peygamberimize telmihte bulunmuşlardır.³² Bu beyitte de uyku içinde olduğunu söyleyen şair rüyasında Peygamber Efendimizi gördüğünü söyleyerek, iyilerin sultanı geldi. Bu gece bir toplantı yaptı hayranlık ve şaşkınlık içinde yattığını söylüyor.

Şeb kelimeleri beyitte tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Uyku ve naz içinde hayranlık ve şaşkınlıkla yattım, diyerek şair burada **mübalâğa** sanatını kullanmıştır.

O, iyilerin sultanı geldi toplantı yaptı bu gece, derken burada Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'i (SAV) hatırlatarak **telmih** sanatı kullanılmıştır.

Valih ve hayran kelimeleri arasında anlam bakımından ilişki olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

Kapısında kim karagol turmaga subh u mesâ

Eyledi bu bendesine emr ile fermân bu şeb

Kelimeler

Karagol (Moğ.)	: Emniyet
Subh u mesâ (Ar.)	: Gece ve gündüz
Bende (Far.)	: Köle, kul
Fermân (Far.)	: Buyruk, emir
Şeb (Far.)	: Gece

Kapısında kim gece gündüz durursa (beklerse) bu kuluna (kölesine) emir ile ferman eyledi bu gece

Kim sevgilin kapısında gece gündüz durmak istemez ki; sevgilinin kapısı bir âşığın ulaşmak istediği ve oradan bir an olsun bile ayrılmak istemediği bir yerdir. Sevgilinin yakınında olmak onun kapısında beklemek âşık için bir şifahanedir hele ki bu sevgili Peygamber Efendimiz olursa kim gece gündüz kapısında durmak istemez ki.

³² Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri* s.372 – 375.

Âşık Kâbe gibi sevgilinin bulundu muhit etrafında tavaf eder, durur. Şair bu beyitte kim bu gece sabaha kadar güvende durması için kölesine emretti diyor. Şair burada Peygamber efemize kendisini onun kölesi addettiğini söylüyor.

Subh u mesa (Gece ve gündüz) kelimeleri zıt anlamlı olduğu için **tezat** sanatı kullanılmıştır.

Subh u mesa, şeb; emr ve ferman kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

“Bu” kelimesi beyitte yinelenerek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

‘Âşık oldur ma ‘şûkun emrine münkâd ola

Emr kıldı bende etdim cânımı kurbân bu şeb

Kelimeler

Oldur (EAT) : Odur

Ma’şûk (Ar.) : Sevgili

Münkâd (Ar.) : Boyun eğen

Emr (Ar.) : Emir

Kurban (Ar.) : Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan.

Âşık odur sevgilinin emrine boyun eğendir. (O) Emretti bende canımı bu gece kurban ettim.

Şair bu beyitte âşık odur ki; sevgilinin emrine boyun eğendir diyor. Divan edebiyatında âşığın özelliklerini hatırlayacak olursak âşık: çaresiz, kimsesiz, zayıf, güçsüz, sevgili karşısında söz sahibi olamayan, kendinden geçmiş, köle esir vb. birçok örnek sayabiliriz. Sevgili ise; Kudreti ve iradeyi elinde tutan sevgili âşık için daima bir hükümdar bir padişah bir sultandır. Âşığın kendisi bu hükümdarım kölesi konumundadır. Sevgili yani maşuk burada acımasız bir sultan gibidir. Âşığına yüz vermez ona acı çektirir. Ona karşı ilgisiz ve merhametsizdir. Şair de diyor ki bütün bunlara razı olan ve sevgilinin emrine boyun eğen âşıktır. İkinci dizeye baktığımızda

gerekirse sevgili için canını verebileceğini söylüyor ve diyor ki; sevgili emretti ben de canımı feda ettim.³³ Bu beyiti iki şekilde ele almak mümkündür. Çünkü Divan edebiyatında anlatılan aşk hem beşerî hem de ilahi aşk veya Peygamber aşkı olarak yorumlanabilir. Lakin önceki beyitlere baktığımızda bu gazeldeki aşkın beşerî aşk değil Peygamber aşkını işlediğini görüyoruz. İşte şair sevgilinin uğruna canımı feda ettim derken Peygamberimizin uğruna canımı feda edebileceğini söyleyebiliriz.

Bu beyitte Necmi **iham** sanatı da uygulamıştır. Beyitteki “bende” sözünü iki şekilde algılamak mümkündür: a) Fars kökenli “bende- بنده – kul; b) Türk kökenli “ben de”. Zira iham sözünün harfi manası “kuşkulandırmaktır”. Başka sözle, Necmi kasıtlı olarak söz konusu kelimeyi müphem şekilde kullanarak okuyucuyu farklı düşünmeğe zorlamıştır.

Âşık ve maşuk kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı kullanılmıştır.

Emir kelimeleri beyitte tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Âşık ve maşuk kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğundan **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Canımı kurban ettim, derken **mübalağa** sanatı kullanılmıştır.

Nice yıllardır ser-i kûyunda devrân eylerim

Rahm kıldı vuslatma eyledi mîhmân bu şeb

Kelimeler

Seri kûy (F)	: Geniş yol, sokak, köy, mahalle
Devrân (F)	: Dönüp dolaşma, devir, felek
Rahm (A)	: Acıma, koruma, esirgeme, şefkat etmek
Vuslat (A)	: Kavuşma, erişme, ulaşma
Mîhmân (F)	: Misafir
Şeb (F)	: Gece

³³ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiri Sözlüğü*, s. 37.

Nice yıllardır sokağın başında dönüp dururum. (Sevgiliye) kavuşmama vesile olan misafir etti (beni) bu gece.

Âşık günler, geceler boyu sevgilinin evinin bulunduğu yerde sokağın başında bir an sevgiliyi görebilmek için bekler, durur ve çoğu zamanda burada âşığın başına beladan başka bir şey gelmez. Ama âşık buna razıdır. Çünkü Divan edebiyatında âşığın kaderinde bu vardır. Sevgili ise yüzünü göstermek için çoğu zaman dışarıya ya da pencere kenarına gelmez. Âşık aşk acısıyla yanıp tutuşurken sevgili bunun farkında bile değildir ama önceki beyitlerden de yola çıkarak söyleyebiliriz ki buradaki aşk beşerî aşktan fazlasıdır. Burada bir Peygamberaşkı vardır. Çünkü şair yıllar boyunca sevgilinin mahallesinde, sokağında dolaşıp durduğunu ama sevgiliye kavuşmanın bu gece nasip olduğunu söylüyor. Bu gece nasip oldu derken yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Peygamber Efendimizi rüyasında görmek nasip olduğunu ve sevgiliye kavuşmanın da bu gece nasip olduğunu söylüyor.³⁴

Eylerim ve eyledi kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı kullanılmıştır

Nice yıllardır sokağın başında dönüp dururum, derken şair **mübalağa** sanatını kullanılmıştır.

Ben sanırdım kendimi dûr olmuşum ol dertten

Bir hicâb gitdi aradan eyledim îman bu şeb

Kelimeler

Dûr (F) : Uzak

OI (EAT) : O

Hicâb (A) : Perde, Örtü.

Şeb (Far.) : Gece

Ben kendimi bu dertten uzak olmuşum sanırdım. Bir perde çekildi aradan iman ettim bu akşam

Şair bu beyitte kendisini bu dertten uzak olduğunu zannettiğini söylüyor ama aslında uzak olmadığını tam da bu derdin içinde olduğunu söylüyor. Burada şairin dert

³⁴ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.297 – 302.

dediği şey ise sevgiliye yani Peygambere olan hasretinden uzak kaldığını, düşündüğünü söylüyor ama gece rüyasında aradan perdenin çekildiğini ve iman ettiğini söylüyor. Aslında hepimizin gözünde bir perde vardır. Bu perde kalkarsa insan öbür âlemleri görür, gerçekleri görür. İnsanın gözüne perdeyi çeken şey ise nefsidir. Eğer bir kimse nefsin mertebelerini bir bir geçip nefsini kontrol altına alabilir ve dünyevi şeylerden uzaklaşarak kalbin meşguliyetini dünyevi şeylerden keserse yani İnsan-ı Kâmil olabilir işte o zaman kalp gözündeki perde kalkabilir. Şair de Peygamber Efendimizin rüyasına teşrif ettiği bu gece de bu perdenin kalktığını söylüyor.³⁵

Ben kendimi bu dertten uzak olmuşum sanırdım, derken burada şair bilip bilmezlikten geldiği için **tecahül-i arif** sanatını kullanmıştır.

Bir hicap gitti aradan derken **tevriye** (iki anlamlılık) sanatını kullanmıştır. Çünkü hicap kelimesinin birinci anlamı başörtüsü iken burada perde anlamında kullanılmıştır.

Aradan hicap (perde) aradan kalktı derken gerçek anlamda perde olmadığı için **mecaz** sanatı kullanılmıştır.

‘Arş ü kürsü yer ü gök ins ü melek vahş u tuyûr

Dergehimde ettiler tâ subha dek devrân bu şeb

Kelimeler

- ‘Arş (Ar.)** : İslam inancına göre göklerin en yükseği, dokuzuncu Tanrı'nın katı.
- Kürsü (Ar.)** : Kalabalığa karşı konuşma yapanların önünde yapanların önünde bulunan yüksekçe yer, sandalye
- İns ü melek (Ar.)** : İnsan ve melek
- Vahş u tuyur (Ar.)** : Vahşi ve kuşlar
- Dergâh (Far.)** : Tekke, ibadet edilen yer,
- Subh (Ar.)** : Sabah
- Devrân (Far.)** : Dünya, kader, talih
- Şeb (Far.)** : Gece

³⁵ Ceylan, age., s. 275 – 277.

Allah katında ve yerde, yer ve gök insan ve melek vahşiler ve kuşlar dergâhında bu akşam sabaha kadar dönüp durdular. (İbadet ettiler)

Bu beyite baktığımızda ise önceki beytin devamı mahiyetinde olduğunu görüyoruz. Şair Peygamber Efendimizin teşrif ettiği bu gece de yer gök, İnsan ve melek, Vahşiler ve kuşların Dergâhında sabaha kadar dönerek ibadet ettiğini söylüyor. Kâinattaki her şey Allah'ı zikreder bunu Kur'an-ı Kerim kitabımızda da İsrâ suresi 44. ayette de her şeyin Allah'ı zikrettiğini açıkça belirtilmiştir. “*Yedi gök, yer ve bunlarla bulunanlar O'nu tesbih eder; O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.*”³⁶Bu beyitte bu ayette hatırlatılarak bu gece her şeyin sabah kadar ibadet ettiğini Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v) rüyasına teşrif edip orada bulunduğu için her şeyin o dergâhta sabaha kadar ibadet ettiğini söylüyor.

Yer ve gök kelimeleri arasında zıt anlam olduğundan dolayı **tezat** sanatı vardır.

İnsan ve melek kelimeleri arasında da zıt anlam olduğundan burada da **tezat** sanatı vardır.

Sabah kadar dergâhında dönüp durdular derken **mübalağa** sanatı kullanılmıştır.

Arş, gök; yer, kürsü, kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğundan dolayı **tenasüp** sanatı vardır.

Çün nazargâh-ı ilâhîdir fu'âdın Necmiyâ

OI makâmı hıfz kıl ki girmesin şeytan bu şeb

Kelimeler

Çün (Far.)	: Çünkü
OI (EAT)	: O
Nazargâh-ı ilâhi (Ar.)	: Allah'ın nazar ettiği (baktığı) yer.
Fu'âd (Ar.)	: Kalp, yürek, gönül
Makâm (Ar.)	: Derece, yer

³⁶Karaman vd., Kur'an Yolu Tefsiri cilt 3. s. 485- 489

Hıfz (Ar.)

: Saklama, koruma, sıyanet, muhafaza

Ey Necmi o makamı muhafaza et, koru bu gece şeytan girmesin. Çünkü kalp Allah'ın nazar ettiği (baktığı) yerdir.

Bu beyitte şair kendine seslenerek kalbini koru ey Necmi kalp Allah'ın baktığı yerdir diyor. Allah ben yere göğe sığmam ama kulumun kalbine sığarım hadisini bize hatırlatıyor. İnsan kalbiyle inanır, aklın yetmediği yerde kalp devreye girer. Kalp için beytullah yani Allah'ın evi denilmiştir. Bu nedene her dönem şairler kalbi şiirlerinde işlemişlerdir. Burada Yunus Emre'nin şu dizelerini hatırlamak yerinde olacaktır.

“Gönül Çalab'ın tahtı gönüle Çalap bahdı

İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkar ise”³⁷

Yunus Emre de gönlün yani kalbin Allah'ın evi olduğunu söylüyor, eğer kim bir insanın kalbini kırarsa Kâbe'yi yani Allah'ın evini yıkmış gibidir. Ne bu dünya da ne de ahrette bu kişinin bedbaht(talihsiz)olacağını söylüyor. Kalp Allah'ın tecelli ettiği yer olmakla birlikte nefesine uyup günahkâr olduğu zaman kalp perdelenebilmekte ve emin olmayan mühürlenmiş, taşlaşmış ve İlahi tecellilerden uzaklaşabilir. Allah insanın kalbine tecelli eder. Kalp ne kadar temiz olursa insan o kadar Allah'a yaklaşır ve kalp gözü açılır gerçekleri idrak eder. Bu nedenle şair kendine diyor ki kalbini şeytandan koru oraya şeytan girmesin çünkü orası Allah'ın tecelli ettiği yerdir, diyerek gönlün Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhı olduğunu söylemiştir.

Necmiya (Ey Necmi), derken şair burada kendisine seslenerek **nida** sanatını kullanmıştır.

Kalp Allah'ın evine benzetildiği için **teşbih** sanatı vardır.

Kalbini koru bu gece şeytan girmesin, derken burada mecazi anlamda söylendiği için **mecaz** sanatı kullanılmıştır.

Nazargah-ı ilahi (Allah'ın baktığı yer) ile fu'ad (Kalp) kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

³⁷ Metin şu eserden alıntıdır. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), s.208.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

‘Âlem fikr ü hayalde beni etdi mehbût

Sâkinân-ı harem ser ‘ifâf-ı lâhût

Kelimeler

- ‘Âlem (Ar.)** : Dünya, felek, evren, kâinat
Fikr (Ar.) : Düşünce
Mehbût (Ar.) : Şaşkın, Hayrette kalmış, hayran
Sâkinân (Ar.) : Bir yerde oturanlar
Harem (Ar.) : Saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm
Ifaf (Ar.) : Temiz kalmış
Lâhût (Ar.) : Cenabıhakk’ın zatına mahsus olan ilk ve en yüce âlem, ulûhiyet âlemi

İlahi âlemin Enderun katında yaşayan pak ve münezzeh yaranlar beni düşünce ve hayalde hayretler içinde bıraktı, şaşkına çevirdin Harem sakinleri ulûhiyet âlem’inin başında temiz kalmış.

Heramser – حرم سرا – sözünün hafifletirilmiş şeklidir. “Heramser” kısmına yalnız ve yalnız mahrem olanlar, takva sahipleri dâhil olabilir. Necmi, acaba o yaranlar ne yaptılar da oraya dahil olabildiler? Sorusuna cevap aramış, bulamamış ve hayretlere düşmüş, şaşkına dönmüş olduğunu itiraf etmiştir. Şair bu beyitte kendisinin kâinatın kendisini hayrette bıraktığını söylüyor. Kâinat mükemmel bir sistem dairesinde yaratılmıştır. Gece ve gündüz, mevsimlerin oluşması gibi birçok örnek sayabiliriz. Bu nedenle kâinat karşısında şair hayrette düştüğünü söylüyor. İkinci dize de ise şairin ulûhiyet mertebesinde bahsettiğini görüyoruz. Ulûhiyet mertebesi Allah ve Hz. Peygamberin bulunduğu mertebedir. Bu mertebede Allah kendinden meydana getirdiği ve kendini izleyip kendine âşık olduğu için yalnızca aşktan bahsedilebilir. Harem sakinleri dediği saray ve konaklarda yaşayan kadınların ulûhiyet makamlarında temiz kaldığını söylüyor.³⁸

³⁸ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 372 – 375.

Kâinat beni düşünce ve hayalde hayretler içinde bıraktı, derken şair burada **mübalâğa** sanatı kullanmıştır.

Şol şarâb-ı ezelfinden mest ü mahmûr oldum

Bana sor kadeh sâki-i bezm-i ceberût

Kelimeler

Şol (EAT)	: Şu, o
Mest u mahmur (Far.)	: İçkiden sersemlemiş, kendinden geçecek duruma gelmiş (Kimse)
Kade (Far.)	: Nerede
Sâki (Far.)	: İçki sunan kimse
Bezm (Far.)	: Meclis
Ceberrût (Ar.)	: Kahır, zorlama, hâkimiyet

Şu şarabın ezelfinden kendimden geçtim, sarhoş oldum. Bana sor kadeh nerede, hâkimiyet (Ceberrut âleminin) meclisinin sakisi

Ceberrut-جبروت- bizim bilemeyeceğimiz bir âlemdir. Orada maddi olan hiçbir şey yok. Nasut âleminden (Hayvanat, nebatat ve cemadat adlı üç kısımdan mürekkeptir. Bizim yaşadığımız dünya Nasut âleminin hayvanat kısmına aittir.), Melekût, Lâhut âlemlerinden çok daha farklıdır. Orada ışık da karanlık da zaman da mekân da melekler de yıldızlar da yok. Peygamberimize sahabelerinden biri “acaba, orada ne var? Sorduğunda Efendimiz “Fihi ma fihi- Orada O’nda olan vardır” buyurmuşlar. Çok sonralar Mevlâna bu söze aynı adlı bir eser yazmış.³⁹

İnanca göre Ceberut âlemine hiç baş melek Cebrail de gidemez.

Şair söylemek istiyor ki, “benim ruhum fitrattan O’nun celalinin muazzamlığından, kudretinden hayran kesilmiş, O’nun mükemmelliği karşında zil zurna sarhoş kalmışım, baygın düşmüşüm. Ey saki, nerede kadeh? Sen bana sor ceberut âlemi nasıl olur anlatayım. Şair burada, mutasavvıfların meye, şaraba ilahi aşkı doğuran bir vesile gibi baktığını vurgulamıştır. Yani, dünya hikmetlerini bilenler, aslında, arif

³⁹ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 16 -18

değildirler. Arif o şahıslardır ki, ilahi aşkın etkisinden tüm dünyayı ve ötesini unutup nerede olduğunu fark edemeyenlerdir. Başka sözle, Ceberuta kadar ruhen yükselip Rabbine kavuşabilenlerdir.⁴⁰

Birinci dizedeki şarap, mest u mahmur ile ikinci dizedeki kadeh, saki ve bezm kelimeleri arasında **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır. Çünkü birinci dizede verilen kelimenin manası ikinci dizedeki kelimelerle tamamlanıyor. Yani sıralı anlatım kullanılmıştır.

Şair şarabın ezelden kendimden geçtim, derken **mübalâğa** sanatını kullanmıştır.

Şarap, mest u mahmur ile kadeh, saki ve meclis kelimeleri anlam bakımından da aralarında benzerlik bulunduğu için **tenasüp** sanatı da kullanılmıştır.

Bana sor kadeh nerede, cümlesinde **istifham** sanatı vardır.

Kesret içre zekân-ı vahdeti kıldım seyrân

Kayda girdim çâh-ı Bâbil’de misal-i Hârût

Kelimeler

Kesret (Ar.) : Çokluk, bolluk, fazlalık

Vahdet (Ar.) : Birlik, bütünlük, bolluk

Çâh-ı Bâbil (Ar.) : Babil kuyusu

Misal (Ar.) : Gibi, örnek

Bolluk içerisinde zekânın bütünüyle izledim. Hârût gibi Babil çukurunda kayda girdim.

Necmi bu beyitte telmih sanatı uygulamıştır. Zekvan- ذكوان – tarihi bir şahsiyettir, Peygamber Efendimizin ensarlarından olmuştur. Gerçek ismi İbn Abdu’lKaysbin Halde bin Muhlîde - ابن عبد القيس بن خلدة بن مخلدة - idi. “Her iki dünyanın yararı” müstearı ile meşhurdur. Uhud - غزوة احد - savaşında şehit düştü. Necmi bu beyitte Kıyasettin bin Hümemettin Hüseyini’nin meşhur “Tarih-i Habîbü’s Seyr” kitabına gönderme yapmış, o

⁴⁰ Pala, age., s.43

kitabı dikkatle okurken Babil kuyusuna düşmüş Harut gibi bağlandığını dile getirmiştir.الدين الحسينى غياث -الدين بن همامتاريخ حبيب السير تأليف: غياث الدين الحسينى. Zekvan savaşa giderken ailesi “tekrar birleşeceğimiz- vehdetimiz- ne zaman? sorusuna “Kıyamet günü” cevabı vermiştir. Necmi, cennetle müjdelenmiş Zekvan’ı hatırlamış, onun takvası karşısında şaşırıldığını beyan etmiştir.

Şair bu beyitte meleklerin en üstü olan baş meleklerden Hârût ile Mârût hikâyesini hatırlatıyor. Divan edebiyatında Hârût ile Mârût hikâyesi genellikle İsrâîliyyât kaynaklarından beslenerek bu hikâyeye hep atıfta bulunmuşlardır. Bu konuda birçok rivâyet bulunmaktadır. Divan şairleri tarafından genellikle şu hikâyeye esas alınarak atıflarda ve telmihlerde bulunmuşlardır. Rivayete göre Hârût ile Mârût meleklerin kendi aralarında seçtiği ve insanların nefislerine uyup kötülük yapmalarını kabullenmeyen meleklerin Allah’a bize secde ettirdiğin insanlar yeryüzünde kötülük yapıyor. Hırsızlık yapıyor, zina ediyor adaletsizlik yapıyor. Sana hakkıyla ibadet etmiyor demişlerdir. Bunun üzerine Allah’ta siz olsaydınız daha kötüsünü yapardınız demiştir. Doğrusu Âdem’i (a), Allah yeryüzüne indirdi.

“Hani rabbın meleklerle, “Ben yeryüzüne bir halife yaratacağım” demişti. Onlar “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökcek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphesiz ki ben sizin bilmediğinizi bilirim” buyurdu⁴¹ Melekler ise hayır biz yapmazdık diye cevap vermişler. Allah’ta o halde aranızda en iyi iki meleği seçin onlara insanlara verdiğiniz nefsi verip onları sınavacağını söylemiş. Meleklerde kendi aralarında en iyi olan iki meleği yani Hârût ile Mârût’u seçmişler. Allah bu melekleri her türlü haramdan sakınmalarını emretmiş.

Sabahları adalet dağıtan ve geceleri gökyüzünde ibadet eden bu iki melek ilk zamanlarda böyle vakit geçirirler insan silüetinde iki meleğe günün birinde İranlı bir kadın Zühre eşinden şikâyetçi olmak üzere mahkemeye başvurmuş. Çok ama çok güzel bir kadın olan Zühre’ye iki melek de gönlünü kaptırmış. Geceleri İsmi Azam duasını okuyup göğe yükselirmiş ama Zühre ile vakit geçirdiklerinde bu duayı okumayı unutmuşlar. Zühre’ye sahip olmak isteyen bu iki melek önce Zühre’nin onlara şart koştuğu şeylerden birini yapmak zorunda kalırlar. İlk önce kadın bu meleklerle Allah’a

⁴¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Tefsiri* Cilt 1 s. 100 – 104.

şirk koşarsanız sizinle beraber olurum dedi ama melekler biz asla Allah’a şirk koşmayız dediler. Kadın gidip yanında bir çocukla geri geldi ve yine dedi ki eğer siz bu çocuğu öldürseniz sizinle birlikte olmayı kabul ederim ama melekler yine kabul etmedi ve gidip bu sefer elinde içki ile geri geldi eğer bunu içerseniz sizinle beraber olurum dedi ve melekler içki içmeyi kabul ettiler. Önce kadınla birlikte oldular sonra çocuğu öldürdüler ve Allah’a şirk koştular. Kendilerine geldikleri zaman ise çok pişman oldular. Tövbe ettiler. Bu olay üzerine bu iki meleğin cezası kendi tercihlerine bırakıldı. Hârût ile Mârût ise kıyamete kadar sürecektir dünya azabını çekmeyi tercih ettiler.⁴²

Bu beyitte zekâsıyla Allah’ın birliğini ve güzelliğini fark eden şair, Hârût nasıl Zühre’nin güzelli karşısında kendinden geçtiyse kendisinin de Hârût gibi Babil kuyusunda olduğunu söylüyor çünkü kıyamet günü geldiğinde Hârût ile Mârût’un bu dünyadaki azabı bitecektir ve tekrar Allah’a kavuşacaklardır.

Hârût gibi Babil çukurunda, derken burada şair **telmih** sanatını kullanarak Harut ile Mârût kıssasını bize hatırlatıyor.

Kesret (çokluk) ve vahdet (birlik) kelimeleri zıt anlamlı olduğundan dolayı **tezat** sanatı vardır.

Hârût gibi Babil çukuruna girdim, derken **mübalâğa** sanatı vardır. Çünkü rivayetlere göre Hârût ile Mârût kıyamete kadar babil çukurunda dünya azabını çekecekler. Şairde durumunu Hârût ile Mârût’un durumuna benzeterek abartmıştır.

⁴² Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 222- 223

Kenz-i lâ-yefnâ-yı hafîye mâlik olan sâlik-i Hakk
İstemez huld-ı bezmde hûri vü gilmân-ı melekût

Kelimeler

Kenz-i lâ yefnâ-ı hafi (Ar.) : Tükenmez gizli hazine

Mâlik (Ar.) : Sahip

Sâlik (Ar.) : Bir yola girmiş olan

Huld-ı bezm (Far.) : Ebedi meclis Huld- خلد- sözünüm “Behişt, Cennet, Firdevs” manaları da vardır. Dolayısıyla, خلد بزم- Cennet sevinci

Gilmân (Ar.) : Köleler, cennet yaranlarına hizmet veren gençler

Melekût (Ar.) : Saltanat, hükümdarlık, uçsuz bucaksız yer

Sonsuz gizli hazineye malik olan Hakk yolcusu ebedi mecliste (cennette) huri ve saray hizmetçilerini, istemez.

Allah bize kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de müminler için hazırladığı cenneti anlatmaktadır. Altından nehirler akan, köşkler, saraylar, güzel eş ve hizmetçilerin müminleri beklediği anlatılmaktadır. “(Onlara denecek ki:) *Yaptıklarınızın karşılığı olarak sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak âfiyetle yiyin için*” Ayrıca onları güzel gözlü eşlerle evlendireceğiz”.⁴³ Mutasavvıflar şüphesiz ki cennete girmek için Allah'ın istediği canını, malını ve tüm varlığını bu yolda gözlerini kırpmadan feda ederler. Gece gündüz ibadet eder, namaz kılarlar. Allah bunu yapan mümin kullarını cennetine alacağını yukarıdaki örnekte verdiğimiz gibi ayetlerle bildirmiştir. Mutasavvıflar ise cenneti değil Allah'ı görmek isterler. Mevlâna, Yunus Emre, İmam Rabbani gibi mutasavvıflar Allah'ın veçhini görmenin ve Allah'ın rızasını almanın cennetten daha üstün olduğu konusunda aynı görüştedirler. Onlar sadece Allah rızası için çalışır ne huriler ne saraylar ne de cennet onların aklına gelir. Yunus Emre “Bana Seni Gerek Seni” şiirinde de açık açık şu şekilde söylemiştir.⁴⁴

*“Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni”⁴⁵*

⁴³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* Cilt. 5 s. 145 -147

⁴⁴ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 379- 386

⁴⁵ Tatçı, *Yunus Emre Divanı* s.254

Burada da görülüyor ki Yunus Emre'nin dersi cennet veya başka bir şey değil. O sadece Yüce yaratana müşahede etmek istiyor. 19. Yy. Şairi Necmî de bu beyitte Allah'ın sonsuz hazinesine sahip olan, onu idrak edenler cenneti ve hurileri istemez derken bunları anlatmak istemiştir.

Sonsuz gizli hazine, derken burada **mübalağa** sanatı vardır.

Ebedi mecliste(cennette) huri ve saray hizmetçileri kelimeleri arasında anlam bakımından benzerlik olduğundan **tenasüp** sanatı vardır.

Aynı zamanda bize Kur'an-ı Kerim ayetini de hatırlattığı için **telmih** sanatı da vardır.

Hakk yolcusu, derken **mecaz-ı mürsel** (ad aktarması) sanatı vardır.

‘Âşıkın ‘aynı gibi ağzı açıktır her dem

Ursalar leblerine dâ’ima mühr-i sükût

Kelimeler

Ursalar (EAT)	: Vursalar
Leb (Far.)	: Dudak
Müht-i sükût (Ar.)	: Sessizliğin mührü
Dâ’ima (Ar.)	: Sürekli, devamlı

Aşığın ağzı ayn (ع)gözü gibi her zaman açıktır. Dudaklarına daima sükutun mührünü vursalardı.

“Ayn” – عين – sözünün bir manası “göz” demektir. Âşık gece ve gündüz uyumadığından gözleri hep açıktır, ağzı da O'nun ismini zikir ettiği için her zaman açıktır.

Divan şiirlerinde Arap alfabesi kullanıldığından dolayı Divan şairleri bu harfleri şiirlerinde de kullanmışlardır. Harfler şekil yönüyle sevgilinin güzellik unsurlarına benzetilir. Bu da şairlerin kabiliyet derecesine göre değişir. Bazı şiirlerde sevgilinin boyu elife (ل) benzetilirken âşığın boyu sevgilin aşkından iki büküm olan dal (د) harfine

benzetilmiştir. Bazı beyitlerde sevgilinin dudağı küçük ve güzelliği açısından mim (م) harfine benzetilirken kaşları ra (ر) harfine benzetilir.

“Kaş râkad elif dehân mîm

Kıldun ey mâh halkı emrüne râm”⁴⁶

Bu beyitte de görüldüğü gibi sevgilinin kaşları ra harfine, boyu elif harfine, ağız mim harfine benzetilmiştir. Divan şiirinde kelime oyunları veya harflerle yapılan muammalar vardır. Kelime oyunları muammalara göre daha kolay ve daha güzeldir.

Ayn (ع) harfi ise genellikle şekil bakımından sevgilinin gözlerine benzetilirken şair burada alışılmışın dışına çıkarak aşığın ağızına benzetiyor. Âşığın ağızının ayn (ع) harfi gibi açık olması sürekli sevgiliyi anması ve onu zikretmesinden dolayıdır. Burada sevgili Allah'tır. İkinci dizede ise aşığın dudaklarına sütun mührünün vurulmasının istemesinin nedeni ise Allah'ı bilen insanlar çok konuşmazlar. Tasavvufta da bu böyledir. Az konuşma tavsiye edilir. Akıllı olan insanlar çok bilirler konuşmazlar sessizdirler, cahil olan insanlar ise çok konuşurlar ve ne konuştuklarını da bilmediklerinden dolayı sonra ne dediklerini hatırlamazlar. Bu nedenle şair Aşığın sevgiliyi zikretmesi dışında ağızına sürekli sessizliğin mührü vurulsun istiyor.

Aşığın ağızı ayn (ع) gibi açıktır, cümlesinde âşığın ağızı ayn harfine benzetildiği için **teşbih** sanatı vardır.

Ağız ve leb(dudak) kelimeleri ile açık ve mühr-i sukut kelimeleri arasında **leff ü neşr** sanatı vardır.

Âşığın ağızı her an açıktır, derken **mübalağa** sanatı kullanılmıştır.

Ağız ve leb (dudak) kelimeleri arasında anlam bakımından ilgi olduğundan dolayı **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

⁴⁶ Metin şu eserden alınmıştır. Sabahattin Küçük *Bâkî Divânı Tenkitli Basım* (Ankara: TDK Yayınları, 2019), s.303

2.2. Beşeri Aşk Konu Alan Beyitler

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Hoş gelirdi dün gece mey-hâneden sıyt-ı şarâb

Kaplamışdı bezm-i 'aşkı cızbız-i bûy-ı kebâb

Kelimeler

Sıyt-ı şarâb (Ar.) : Meşhur şarap

Bezm-i 'aşk (Far.) : Aşk meclisi

Bûy-ı kebâb (Far.) : Kebap kokusu

Dün gece meyhaneden meşhur şarabın hoş kokusu gelirdi. Aşk meclisini kaplamıştı yanan(pişen) kebabın kokusu

Şairin bu beyitte de yine şarap metaforunu kullandığını görüyoruz. Aşk meclisinde herkes öylesine aşk ateşiyle yanmıştı ki her yeri pişen kebab kokusunu aldığını söylüyor şair. Divan edebiyatında Aşk ve şarap birçok beyitte karşımıza bir bütün olarak çıkar çünkü aşkta şarap gibi çok güzeldir ve bir o kadar da tehlikelidir. İnsan şarabı içtiği zaman sermest olur ne yaptığının farkında değildir. Aynı şekilde insan âşık olduğu zaman da benzer durumları yaşar. Bir insan âşık olduğu zaman ve aşk meclisinde bulunduğu zaman onun yanması kaçınılmaz olur çünkü Divan edebiyatında bir kişi âşık olmayı göze almışsa yanmayı da göze almıştır. İşte şair de buradan yola çıkarak meyhanelerden şarabın hoş kokusu geliyordu ama bununla birlikte Aşk meclisini de kaplayan bir yanık kebab kokusundan bahsediyor. Elbette ki yanan kebablar değil âşıklardı. Onların kalpleriydi esas yanan şey.⁴⁷

Meyhane ve şarap kelimeleriyle, cızbız ile buy-ı kebab (kebab kokusu) arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Aşk kebabının kokusu bütün meclisi kaplamıştı derken hem **mecaz** sanatı hem de **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

⁴⁷Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s. 301.

Velvele salmıştı çarha na'ra-ı mestâneler

Elde sâkî câm-ı zerrîn devrine eyler şitâb

Kelimeler

Velvele (Far.)	: Çılgılık, bağışma
Çarh (Far.)	: Dünya, felek, devran, âlem, talih
Na'ra (Ar.)	: Haykırma, bağırma, Sarhoş veya külhanbeyi bağırması
Mestâne (Far.)	: Kendinden geçmiş, sarhoş
Sâkî (Far.)	: Meyhanede içki sunan kimse
Câm-ı zerrîn (Far.)	: Altın kadeh
Şitap (Far.)	: Acele etmek, çabukluk

Sarhoşların yüksek bağışmaları cennet ırmakları arasında çılgınlık salmıştı. Saki, elinde altın kadeh hızlıca onlara tarafdöner.

“Çarhana” sözü Cennetteki dört meşhur nehirdir. Bazı zamanlar, Nil, Fırat, Dicle ve Ceyhun nehirlerine de “çarhana” derler. “Çarhana- چارخوان – چهارخوان – sözünün hafifletişmiş şeklidir. Kimi vakit, Divan Edebiyatında “çarhana”ya “çeharcuy-e behişt” de چهارجویبهشت – denilmiştir.

Necmi bu beyitte sarhoşların bağışmalarının sebebinin onların sarhoşluktan ayrılmak istememesi, şarabı rezillikle dolu fani dünyaya tekrar dönmek için şarabı birer kurtuluş aracı olarak görmeleri ile açıklamıştır. Sarhoşlar bağışarak sakiyi çabuk bir şekilde onların boşalmış kadehlerine tekrar şarap süzmelerini talep ediyorlar. O yüzden de saki onlara doğru “şitap ediyor”- acele ediyor.⁴⁸

İnsan sarhoş olduğu zaman bağırır, çağırır ne yaptığının farkında değildir. Şair bu beyitte âlemi sarhoşların çılgınlıklarının kapladığını söylüyor. Saki ise elinde altın kadeh elinde hızlı bir şekilde şarap dağıtıyor, diyor. Kadeh de şarap gibi Divan edebiyatında sıkça kullanılan bir metaforudur. Kadeh ve şarap genellikle bir arada kullanılmıştır. Kadeh Divan edebiyatında cam, piyale, bade ve sagar gibi kelimeler kullanılmıştır. Divan edebiyatında sevgilinin sureti gül bahçesine benzetildiği zaman güzellik meclisinde maşukun lebleri (dudak) de kadeh olur. Kadehin sakinin elinde

⁴⁸ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.387.

mecliste sürekli dönmesi bazen dünyanın bazen güneşin bazen de ayın dönüşüne benzetilmiştir.⁴⁹

Velvele, Na'ra kelimeleri ile mestane, saki ve cam-ı zerrin (altın bardak) kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Sakinin altın bardakta içki dağıtmasında ise abartma yani **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Mevce gelmiş hum kim şarâb-ı erguvân

Sahnlara haymeler kurmuş lübbî her bir hubâb

Kelimeler

Mevc (Ar.)	: Dalga
Hum (Far.)	: Küp
Şarâb-ı erguvân (Far.)	: Erguvan şarabı
Sahn (Ar.)	: Meydan, Boş yer
Hayme (Ar.)	: Çadır
Lüb (Ar.)	: Öz
Hubâb (Ar.)	: Taneler, tohumlar

Küp içindeki erguvan renkli şarap dalgalanıyor. Her bir damlası meydanlara öz çadırını kurmuş.

Erguvan Farsça bir kelime olup kırmızı renge yakın bir tonda açtığı çiçeklerle bilinen bir ağaçtır. Renginin kırmızıya yakın olması hasebiyle Divan edebiyatında çokça kullanılmıştır.⁵⁰ Bilindiği gibi şaraplar eskiden küp içerisinde yıllarca bekletilir ve bir şarap ne kadar bekletilirse tadı bir o kadar güzel olurmuş. Şair dalgaya gelmiş küp içindeki erguvan şarabı derken yani içilme kıvamına gelen şarabı kast etmektedir meydanlara çadır kurmuş her bir tanesi öz olarak söylemesi ise erguvan ağaçlarının meydanlara çadır gibi kurulduğunu ima etmek içindir.

⁴⁹ Pala, age., s.82

⁵⁰ Pala, age., s.140.

Aslında erguvan şarabı olmaz ama erguvan çiçeğinin renginden dolayı şarap erguvana benzetilerek **teşbih** sanatı kullanılmıştır.

Şarabın meydanlara çadır kurduğu söylenerek şarap kişileştirilerek **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

Hum(küp) şarap ve erguvan kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Bu beyitte ilgimizi çeken “hubab” kelimesidir. “Hubab”- حباب - sözünün birkaç sözlük anlamı var: köpük, şişe, kâse. Su kaynarken oluşan köpüğe Arap dilinde “hubab” denir. Tasavvufta “hubab” sözünü “aşk” manası veren “hubb” sözüyle açıklıyorlar. Su kaynarken coştığı gibi, insan kalbi de aşktan kaynar, “hubab” olur. Araplar buna “فقاعة” de derler. Fuzuli’de böyledir:

Divan edebiyatında “şarap”, ilahi aşkı doğuran bir vesiledir. Meyhanedekiler terk-i dünya olmak, fani dünyanın her türlü endişe ve kaygılarından uzaklaşmak istiyorlar. “Saki” mürşittir, muğbeçeler, yani meyhane halkı onun yardımına muhtaçlar. Meyhane, ayyaşların kafa buldukları sıradan bir yer değil, irfan meclisinin gerçekleştiği bir makamdır. İran şairi Hoca Hafız Şirazi’yi hatırlamamak mümkün değildir:

المنة لله که درمیکده باز است

زان رو که مرا بر در اورو ی نیاز است

*Elminnetilillah ke der-e meykede baz est
Zan ru ke mera ber der-e u ru-ye niyaz est.*⁵¹

Allah’a şükürki, meyhanenin kapısı açıktır, o yüzden biz onun kapısına murada ermeğe gelmişiz.

⁵¹<https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh40/> Son güncelleme 24 Kasım 2020

Okuyup pest ile mutrı̇b 'âşıkâne besteler

Murg-ı rûha pençe salmış gâliba deng ü rebâb

Kelimeler

Pest (Far.) : Hafif, yavaş ses

Mutrı̇b (Ar.) : şarkıcı, çalgıcı

Murg-ı rûh (Far.) : Gönül kuşu

Deng ü rebâb (Far.) : Ses ve saz

şarkıcı alçak sesle âşıkane besteler okuyor. Galiba ses ve sazıyla gönül kuşuna pençe salmış.

Burada şair çarkı okuyan kişinin sesinin çok çıkmadığını galiba ses ve sazıyla gönül kuşuna pençe salmış derken şunu söylemek istemiştir; eskiden sevgilin gönlünü çalabilmek için farklı yollara başvurulurdu. Âşığın alçak sesle çarkı söylemesinin nedeni sevgiliyi ürkütmeden onun gönlünü çalabilmektir. Burada âşık bir nevi avcı sevgili de avdır. Tabiata baktığımızda ise yine birçok avcının (Aslan, Çita, Kaplan vs) avına sessizce yaklaştığını görürüz. Burada da şarkıcı yani âşık sevgiliyi ürkütmemektedir. Eğer sevgili ürker ve korkar ise onu elinden kaçıracaktır. Bu nedenle şarkılarını pestten (yavaş bir sesle) okuyor.⁵²

Okumak ile beste ve pest, mutrı̇b ve deng ü rebab kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğundan **tenasüp** sanatı vardır.

Gönül kuşu pençe salmış derken gerçekten kuş gönle pençe salmaz **mecaz** sanatı kullanılmıştır.

Beytin birinci dizesinde şarkıcının besteyi yavaş okuma nedeni ikinci dizede verildiği için **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır. Aynı zamanda şarkıcının besteyi alçak sesle okumasının nedenini gönül kuşunun gönlüne pençe salmış olması sebep gösterilerek güzel bir neden bağlanmıştır. Bu nedenle **hüsn-i talil** sanatı da kullanılmıştır.

⁵² Pala, *Ansiklopedik Divan şiri Sözlüğü*. s. 342.

Gönül kuşu pençe salmış galiba, derken **tecahül-i arif** sanatı kullanılmıştır.

Vâsıl-ı cânân eder 'uşşakları rahrâh-ı 'aşk

Bu durur ben bildiğim va'allâhu âlembi's savâb

Kelimeler

Vasıl (Ar.) : Ulaşan, varan

Cânân (Far.) : Sevgili

Uşşak (Ar.) : Âşıklar

Rahrâh-ı 'aşk (Far.) : Aşk yolu

Va'allâhu âlembi's savâb (Ar.) : Muhakkak Allah en doğrusunu bilir.

Âşıkları sevgiliye ulaştıran aşkyoludur. Budur benim bildiğim Muhakkak Allah en doğrusunu bilir.

Şair bu beyitte ise sevgiliye ulaşmanın aşk yolunda ilerlemek olduğunu söylüyor çünkü ancak aşk yolunda ilerlersen aşka ulaşabilirsin. Şair benim bildiğim budur, Muhakkak ki Allah en doğrusunu bilir, diyerek kendi söylediği bir nevi pekiştirmiş oluyor. Bunun yanı sıra edebiyatımızda, su testisi suyolunda kırılır, diye bir deyim vardır. Yani insan hangi yolda ilerlerse o yolda amacına ulaşır veya o yolda bir kazaya uğrar ama ne olursa olsun hedefine ulaşmak isteği yolda olur. Şair de bu beyitte âşıkları sevgiliye ulaştıran yolun aşk yolu olduğunu söylüyor.

Uşşak ve aşk kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı kullanılmıştır.

Rah kelimesi iki defa yinelenerek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Vasıl-ı canan ve rahî aşk (aşk yolu) kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

Nice feryâd etmesin kim mürğ-i dil gülzâr garîb

Bâğ garîb bağban garîb gülşen garîb gülnâr garîb

Kelimeler

Feryâd (Far.)	: Çılgılık, haykırma
Mürğ-i dil (Far.)	: Gönül kuşu
Gülzâr (Far.)	: Gül bahçesi
Garîb (Ar.)	: Zavallı, kimsesiz, yabancı
Bâğ (Far.)	: Bahçe
Bağban (Far.)	: Bahçıvan
Gülşen (Far.)	: Gül bahçesi
Gülnâr (Far.)	: Narçiçeği

Nasıl feryat etmesin ki gönül kuşu gül bahçesi yalnız (kimsesiz). Bahçe kimsesiz bahçıvan kimsesiz gül bahçesi kimsesiz narçiçeği kimsesiz.

Bu beyitte şair nasıl feryat etmesin ki gönül kuşu gül bahçesi kimsesi derken burada gönül kuşu olarak nitelendirdiği kişi âşıktır. Divan şiiri olarak nitelendirdiğimiz şiir şairleri mükemmel bir gözlem yeteneğine sahip olan müstesna insanlardır. Özellikle beyitlerde gül, gül bahçesi gibi mazmunları çokça kullanırlar. Güllerin açma mevsimi ilkbahardır. Baharda gül bahçeleri rengârenk olur bülbüller ise geceleri sabahlara kadar o güzel sesleriyle bu rengârenk güllere eşlik eder. İşte burada şairler çoğu zaman âşığı bülbüle sevgiliyi de güle benzetir. Bu beyitte ise âşık gönül kuşuna benzetilmiş, sevgili ise gül bahçesine benzetilmiştir ama şair beyitte âşığın sevgiliden uzak kaldığını ve gül bahçesinin yani sevgilinin kimsesiz kaldığını anlatıyor. Bu nedenle de diyor ki sevgili yalnız kalmış gönül kuşu yani âşık nasıl feryat etmesin. İkinci dizeye baktığımızda ise bahçe kimsesiz bahçıvan kimsesiz, diyor. Burada ise bahçıvanı âşığa bahçeyi sevgiliye benzeterek ikisinin de yalnız kaldığını anlatıyor. Devamında ise gül bahçesi kimsesiz, narçiçeği kimsesiz diyerek önceki dizelerde olan âşık ve sevgilin yalnız kaldığını pekiştirerek anlatıyor.⁵³

⁵³ Pala, age., s. 77 – 78.

Nasıl feryat etmesin ki gönül kuşu, cümlesinde soru anlamı olduğu için **istifham** sanatı kullanılmıştır.

Nasıl feryat etmesin ki / gönül kuşu gül bahçesi yalnız.

Bahçe garip bahçıvan garip/ gül bahçesi kimsesiz narçiçeği kimsesiz

Dizeleri arasında bir sıralı açıklama olduğundan dolayı **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Garip kelimesi beyitte tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Bağ ve bağban kelimeleri aynı kökten olduğu için **iştikak** sanatı vardır.

Gülzar, bağ, gülşen ve gülnar kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Gönül kuşunun feryat etmesi güzel bir nedene bağlanarak **hüsn-i tatili** sanatı kullanılmıştır.

İnlemek âh eylemek 'ayb olur mu 'âşık

Mahşiyetle hem dem olmuş dil garîb efkâr garîb

Kelimeler

Mahşiyet (Ar.)	: Korku
Hem dem (Far.)	: Arkadaş olmak, samimi olmak
Dil (Far.)	: Gönül
Efkâr (Ar.)	: Fikirler, düşünceler
Garîb (Ar.)	: Zavallı, kimsesiz, yabancı

Âşık olan kişiye inlemek ayıp olur mu? Korkuyla arkadaş olmuş gönül kimsesiz fikir kimsesiz.

Divan edebiyatında âşık sürekli ah çeker, acı çeker sevgiliden uzaktır. Kavuşmaları neredeyse imkânsız bir hal alır. Âşık bülbül gibi sürekli gülün yani sevgilinin etrafında döner ama bir türlü ona kavuşmak mümkün olmaz çünkü bülbül geceleri öter gül ise bu ötüş karşısında sessiz kalır. Ne zaman ki sabaha karşı bülbül ötmeyi keser işte o vakit gül goncasından çıkar. Başka bir örnekle pekiştirecek olursak

âşık pervane gibidir maşuk ise şem' (mum) gibidir. Âşık sürekli sevgilinin etrafında döner ama bir türlü ona yaklaşamaz ve sürekli etrafında döner durur. Ne zamanki ona yaklaşmaya kalksa canından olur kavuşmak yine nasip olmaz aşığa ama âşık yanacağını bile bile sevgilinin etrafında döner durur. Ona kavuşamadığı için aşkını söyleyemediği için bazen sabahlara kadar inler⁵⁴. İşte şair bunu hatırlatarak âşık olan kişiye inlemek ayıp olur mu? diye soruyor. Şair âşığın korka korka artık belli bir süreden sonrakorkuyla arkadaş olduğunu söylüyor. Korkuyla arkadaş olan âşık yalnız, fikirleri ve düşünceleri yalnız diyor, şair.

Âşık olan kişiye inlemek ayıp olur mu? derken **istifham** sanatı kullanılmıştır.

Garip kelimesi beyitte tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

İnlemek ve ah eylemek kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır

Bu diyarda kime bilmem 'arz edeyim ahvâlimi

Dil ocağın yandıran kim gayret ile nâr garîp

Kelimeler

Diyar (Far.)	: Memleket, ülke, yer
Ahval (Ar.)	: Haller
'Arz etmek (Ar.)	: Takdim etmek, sunmak, söylemek.
Dil ocağı (Far.)	: Gönül ocağı
Nâr (Ar.)	: Ateş
Garîb (Ar.)	: Zavallı, kimsesiz, yabancı

Bu memlekette kime halimi kime söyleyeyim bilmiyorum. Gönül ocağını gayretle yandıran ateş kimsesiz.

Âşık bu beyitte yakınıyor, bu şehirde kime halimi anlatacağım bilmiyorum diyor çünkü aşığı anlayacak ve güvенеbileceği kimse yok. Burada Urfalı Divan şairi Nabi'nin beytini hatırlamak yerinde olacaktır.

*"Kalem kec-dil, mürekkebe rû-siyeh, kâğıtdü-rû bilmem,
Kimi etsem o şûha arz-ı hâlim yazmada mahrem."* "Kalemin ağzı bozuk, mürekebbin

⁵⁴ Pala, age., s. 77

yüzü kara, kâğıt iki yüzlü. O sultana halimi arz etmek için yazacağım yazıda kimi sırdaş edineyim?”⁵⁵ Âşık olan ve sevgilisine kavuşamayan bir âşığın halinden kim anlayabilir? Âşık derdini dinleyecek ona rehberlik edecek birini arıyor ama güvenilebileceği derdini anlatabileceği bir kimse bulamamaktan yakınıyor. Beyitin ikinci dizesinde bu gönü yandıran ateş kimsesiz derken sevgiliyi burada gönül yakan bir ateşe benzetiyor ve artık kendini aradan çekerek gönlünü yakan ateşi de yalnız kimsesiz bıraktığını ifade ediyor.

Bu memlekette kime halimi kime söyleyeyim, derken **istifham** sanatı kullanılmıştır.

Ocak ve nar kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Dil (gönül) ocağı gerçek anlamda yanmaz bu nedenle **mecaz** sanatı kullanılmıştır.

Dil (gönül) çağını yandıran nar(ateş) kimsesiz, derken burada insan özgü bir vasfın ateşe yüklendiğini görüyoruz. Bu nedenle **teşhis**(kişileştirme) sanatı vardır.

Kim ve kime kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı vardır.

Düşmüşüm çöllere feryâd ederim baykû gibi

Çöl garîb vâdî garîb feryâd garîb dildâr garîb

Kelimeler

Garîb (Ar.) : Zavallı, kimsesiz, yabancı

Dildâr (Far.) : Sevgili, gönül çelen

Feryâd (Far.) : Yüksek sesle bağırma, çığlık, yardım isteme

Çöllere düşmüşüm baykuş gibi yardım isterim. Çöl kimsesiz, vadi kimsesiz, çığlık kimsesiz, sevgili kimsesiz.

Divan edebiyatında baykuşlar genellikle bülbül, huma, simurg, hüdhüd gibi kuş metaforları kullanılırken 19. yy. şairi Necmî bu alışılmışların dışına çıkarak baykuşu kullandığını görüyoruz. Baykuşlara baktığımız zaman, baykuşlar genellikle ya viranelerde yaşarlar ya vadilerde ya da çöllerde kayalıkların arasında yuva yapar ve

⁵⁵ Metin şu eserden alınmıştır. N. Ziya Bakırcıoğlu, *Şah Beyitler* (Ankara: Ötüken Yayınları, 2004), s.226.

buralarda yaşarlar. Geceleri ortaya çıkarlar ve sabaha dek öterler. Ötüş beri bir kadının doğum yaparken çıkardığı acı çığlığa benzetilir. Kadın doğum yaparken acısına ve sancısına çare yoktur. Şair de baykuş gibi çöllere düşüp inleyerek, çığlık atarak yardım istediğini ama çölün kimsesiz olduğunu, vadinin kimsesiz olduğunu sevgilinin kimsesiz olduğunu söyleyerek yine derdine derman bulamadığını ifade ediyor.

Baykuş gibi feryat ederim, derken burada şair kendisini baykuşa benzettiği için **teşbih** sanatı kullanılmıştır.

Çöl, feryat ve garip kelimeleri beyitte yinelenerek **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

Çöl, vadi ve feryat kimsesiz, derken şair kişileştirme yaparak **teşhis** sanatını kullanmıştır.

Düşmüşüm çöllere baykuş gibi feryat eder yardım isterim derken şair bize Leyla ve Mecnun hikâyesini hatırlatarak **telmih** sanatını kullanmıştır. Çünkü Kays (Mecnun) da sevgilinin aşkından çöllere düşüp hayvanlarla arkadaş olmuştur.

Çöl ve vadi kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

Sıyt-ı hüznüm 'aks eder âh edince taglara

Hâlimi gördükçe ağlar çağlayu enhâr garîb

Kelimeler

Sıyt (Ar.) : Ses, seda

Taglar (EAT) : Dağlar

'Aks (Ar.) : Yankılama, yansıma

Çağlamak (Far.) : Su, köpürerek ve ses çıkararak coşkun bir biçimde akmak

Enhâr (Ar.) : Nehirler

Garîb (Ar.) : Zavallı, kimsesiz, yabancı

Ah edince dağlarda hüznümün sesi yankılanır. Halimi gördükçe ağlar, çağlayan nehirler kimsesiz

Âşık bu beyitte o kadar hüznlendiğini söylüyor ki ah etsem dağlar yankılanır hüznümün sesinden diyor. Âşığın sevgiliye karşı teksilâhı ahıdır. Sevgilinin dekorktuğu

tek şey budur çünkü âşık günahsız masum kimsedir.⁵⁶ Masum bir insan ah çekip beddua ederse Allah onun bedduasını kabul eder ama âşık burada beddua etmiyor. O ne kadar hüzünlendiğini belirtmek istiyor. Bu nedenle diyor ki eğer ben bir ah çeksem hüznümün sesi dağlarda yankılanır ve bu halimi gördükçe çağlayıp ağlayan nehirlerin kimsesiz olduğunu söylüyor.

Ah edince dağlar yankılanır cümlesinde ah kelimesiyle **nida** sanatı yapılmıştır.

Sıyt-1 hüznüm yani hüznüm sesi diyerek şair hüzne kişisel özellikler yükleyerek **teşhis** sanatını kullanmıştır.

Nehirler bu halimi gördükçe ağlıyor, derken bu dizede hem kişileştirme vardır. Çünkü nehirler ağlamaz ağlamak insana özgü bir özelliktir yani **teşhis** sanatı kullanılmıştır. Hem de kendini acındırarak haline nehirlerin hüngür hüngür ağladığını söylerken **mübalâğa** sanatını kullanılmıştır.

Hüzün ve ağlamak kelimeleri ile çağlamak ve enhar (nehirler) kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

İşitdim dün gece mey-hanelerde bir hoş mebâhis

Bizim ilde seni sevdim deyü olmuşdur hâdis

Kelimeler

Mebâhis (Ar.) : Konular, olaylar

Meyhane (Far.): İçki içilen mekân

Deyü (EAT) : Diye

Hâdis (Ar.) : Olay, konu

Dün gece meyhanelerde hoş bir konu duydum. Seni sevdiğim bizim ilde dedikodu konusu olmuş.

Bu beyitte âşık meyhanelerde sevdiği kişinin bahsinin geçtiğini söylüyor. Bu da âşığın hoşuna gidiyor ve bu nedenle diyor ki; dün gece meyhanelerde güzel hoş bir konu

⁵⁶ Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s.42 – 43.

geçtiğini duydum bizim memlekette seni sevdiğim meyhanede konu olmuş, diyor. Burada sözü geçen meyhane Divan şiirinde çokça kullanılan bir mazmundur. Sözlükteki ilk manasına baktığımızda her ne kadar içki içilen yer olarak geçse de ikinci ve üçüncü manalarında ayrıca özel bir anlam yüklenmiştir. Meyhane Divan şiirinde şairlerin ve âşıkların toplandı meclis olarak tasvir edilirken meyhanede içilen şarap ise sevgilinin aşkı olarak da tasvir edilmiştir. Çünkü sevgilinin aşkı da şarap gibi âşığın aklını başından alır. Bir aşk olayının bu mecliste konuşulması demek bu aşkın ne denli yankı bulduğunun bir kanıtıdır. Âşık da bu durumdan memnuniyetini bu mecliste hoş bir konu duydum diyerek dile getirmiştir⁵⁷

Mebahis ile bahis kelimeleri arasında anlam bakımından alaka olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

Mebahis ile bahis kelimeleri aynı kökten olduğu için **iştikak** sanatı da kullanılmıştır.

Şair bu beyitte önce aşkının konusunun ilk olarak meyhanelerde geçtiğini daha sonra memlekette konu olduğunu söyleyerek küçükten büyüğe doğru bir sıralama olduğundan dolayı **tedric** (derecelendirme) sanatını kullanmıştır.

Aşklarının bütün ilde gündem olduğunu söyleyerek şair burada **mübalâğa** sanatını kullanmıştır. Meyhane kelimesi divan edebiyatında şairlerin toplandığı meclis anlamında kullanılırken bir de gerçek anlamı olan içki içilen mekân olarak her iki anlamda da bu beyitte karşımıza çıktığı için **kinaye** sanatı kullanılmıştır.

⁵⁷ Onay, age., s.220 – 221.

Beni katl etmege ferman çıkarmış kaşların yayı

Maâza'llah şehen- şâhım olubsun cürmüme bâ'is

Kelimeler

Katl etmek (Ar.)	: Öldürmek
Ferman (Far.)	: Emir, buyruk
Maâza'llah (Ar.)	: Allah korusun
Şehen – şâhı (Far.)	: Şahlar şahı, padişahlar padişahı
Cürm (Ar.)	: Suç
Bâ'is (Ar.)	: Sebep

Kaşlarının yayı beni öldürmeye ferman(emir) çıkarmış. Allah korusun Şahlar şahı suçuma sebep olsun.

Divan edebiyatında sevgilinin en önemli unsurlarından biri sevgilinin gözleridir. Âşık sevgilinin en çok bakışından etkilenir ve ona gönlünü kaptırır. Sevgilin gözlerini âşığı kalbinden vurması ve âşığın katline ferman çıkarabilmesi için de bazı yardımcıları ihtiyacı vardır. İşte bu yardımcılar gözün üstündeki kirpik ve kaşlardır. Sevgilinin kaşları kimi zaman yay kim zaman hilale benzetilmiştir. Şair bu beyitte kaşları yaya benzeterek ölümüne ferman çıkardığını söylüyor çünkü kaşlar yaya benzetildiğinde mutlaka içinde âşığı öldürmeye, kalbinden vurmaya hazır bir ok içinde gergin bir şekilde durmaktadır.

İkinci dizede ise âşık sevgiliyi şahlar şahına benzetiyor çünkü Divan edebiyatında sevgili hep mükemmel bir kişi olmuştur. Bu kişi normalde sıradan biri olsa bile âşığın gözünde şahlar şahı olabilir. Yani gönül kimi severse şah da odur, padişah da odur. Âşık burada sevgilinin kaşlarının ona ölüm fermanı çıkarmasına bir şey demiyor. Sevgili olan şahlar şahının onun ölümünden dolayı hüküm giymesine gönlü razı gelmiyor bu nedenle Allah korusun benim ölüm suçuma sebep olma diyor. Yani öleceği durumda bile sevgilisini düşünüyor.⁵⁸

Kaşlarının yayı beni öldürmeye ferman(emir) çıkarmış, derken burada ferman yani emir verme özelliği insana ait bir özellikken bu özellik kaşlara yüklenerek kaşlar kişileştirilmiştir. Burada **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

⁵⁸ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 130 – 131.

Kaşların beni öldürmeye ferman çıkarmış cümlesinde aynı zamanda **mübalâğa** sanatı da vardır.

Kaşlar şekil olarak yaya benzetilmiş **teşbih** sanatı kullanılmıştır

Kaş ve yay kelimeleri ile şehen ve şah kelimeleri arasında anlam ve şekil benzerliği olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

İçib 'aşkına bin cür 'a vücûdum mahvedib gitdim

Bu meydân-ı muhabbetde benim bir zâde-i hâris

Kelimeler

Cür'a (Ar.)	: Yudum
Vücûd (Ar.)	: Beden
Mahvetmek (Ar.)	: Yok etmek, bozup işe yaramaz duruma getirmek
Meydân-ı muhabbet (Ar.)	: Sohbet meydanı(alanı)
Zâde-i hâris (Far.)	: Koruyucu, muhafız oğlu

Aşkına bin yudum içip vücudumu mahv edip gittim. Bu muhabbet meydanında ben bir muhafız oğluyum.

Şair bu beyitte aşk şarabından bir yudum içtiğini ve mahvolduğunu söylüyor. Divan edebiyatında şair eğer aşk şarabından bir yudum almışsa artık onun için kurtuluş yoktur. Sevgilinin pençesine düşmüştür ve artık onu kurtaracak kimse de yoktur. Zaten âşığına kurtulma gibi bir derdi yoktur. Divan edebiyatında birazda melal de vardır. Yani acıdan zevk alma diyebiliriz. Âşık da aşk şarabını içti mi tam da bu hali alır. Sevgiliye bir türlü kavuşamaz ama onu düşünmeden de duramaz. Onun bulunduğu yerden ayrılmak istemez. Sevgili ona her gün azap çektirse de sevgili bundan hoşnut olur. Burada Fuzuli'nin şu beytini hatırlamak yerinde olacaktır.⁵⁹

*"İşk derdiyle hoşem el çek ilâcumdan tabîb
Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır." ⁶⁰(Fuzuli)*

Fuzuli de bu beyitte aşığın aşk derdinden memnun olduğunu ve doktorların bu yaradan el çekmesini istiyor çünkü aşığın sorunu maddi değil manevidir. Yani bedensel

⁵⁹ Ali Nihat Tarhan, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), s.135-136

⁶⁰ Metin şu eserden alınmıştır. Tarhan, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, s. 224.

değil ruhsaldır ve âşık bunun ilacının zehrinde olduğunu söylerken bu derdin çaresinin de âşığı bu duruma düşüren sevgilide olduğunu söylüyor. Bu beyitte de görüldüğü gibi âşık çektiği acıdan son derece memnundur. Divan edebiyatı şairi Necmî beytin ikinci dizesinde âşık muhabbet meydanında sevgilinin koruyucusuyum, diyor.

Aşkına bin yudum içip vücudumu mahv edip gittim, derken şair burada **mübalâğa** sanatını kullanmıştır. Aynı zamanda aşkına bin yudum içip derken hem gerçek hem de mecaz anlamda kelime kullanıldığı için **kinaye** sanatı da vardır.

Benim bir zade-i haris, derken kendisini bir muhafızın oğluna benzeterek **teşbih** sanatını kullanmıştır.

İçmek ve cür'a (yudum) kelimeleri arasında anlam bakımından ilişki olduğundan dolayı **tenasüp** sanatı vardır.

Olur 'ârif anın bir cür'asını nûş eden 'âdem

Mey u mahbûb olur mu sôfiyâ ümmü'l-habâ-is

Kelimeler

'Arif (Ar.)	: Bilen, bilgili
Anın (EAT)	: Onun
Cür'a (Ar.)	: Yudum
Nuş etmek (Far.)	: İçmek
'Âdem (Ar.)	: İnsan
Mey (Far.)	: Şarap
Mahbûb (Ar.)	: Sevgili
Sôfiyâ (Ar.)	: Sofiler, mutasavvıflar
Ümmü'l habâ-is (Ar.)	: Kötülüklerin anası (Şarap, içki)

Onun bir yudumunu içen insan arif olur. Şarap ile sevgili kötülüklerin anası olur mu?

Habais- habis- خبيث – sözüdür, “murdar, pis, kötü, iğrenç şeyler” anlamındadır. Kuran-i Kerimin Maide suresinin 90 ayetinde şarabın (hemr – خمر) “murdar” (rics- رجس) olması hakkında hüküm vardır. Necmi bu beyitte VIII: yüzyılda

yaşamış meşhur şair Ebu Nuvas'ın-أشربوا الخمر لكم منه العلاج- “Ey insanlar, şarap için, onda sizin derdinize ilaç vardır” sözlerine gönderme yapmıştır.

Onun bir yudumunu içen insan arif olur derken şair burada aşkı, aşk şarabını kast etmiştir. Öncelikle aklımıza şu soru geliyor. Şair neden burada aşktan bir yudum alan insanı âlime değil de ârife benzetmiştir? Evvela buna bir açıklık getirmek lazım. *Âlim zihnî faaliyetle mutlak surette bilen, ârif ise ahlâkî ve mânevî arınma sayesinde sezgi gücü ve derunî tecrübe ile öğrenen, anlayandır.*⁶¹ Burada da görüldüğü gibi âlimin aşkı anlaması ve kavraması oldukça zordur. Çünkü âlim nesnel gerçeklerin peşinde olan bilimin ışığında ilerleyen kimselerdir. Âlimler sezgileri ile hareket etmez onlar ellerindeki kanıtların ışığında ilerlerler. Arifler ise daha duygusal ve sezgisel yaklaşırlar ve bir konu hakkında güçlü sezgileri ile hareket ederler. Bu nedenle aşkı âlimler anlayamaz çünkü aşk bilimsel bir şey değil tamamen duygusaldır. Şairin aşk şarabından içen kimsenin arif olacağını söylemesi de bu sebeptendir. İkinci dizeye baktığımız zaman ise insanın aklını başından alan şarabın ve sevgilin kötülüklerin anası olur mu? diye soru sorarken aslında olmadığını söylüyor. Yani insanın aklını başından alacak kadar güzel olan bu iki şey kötülüklerin anası olamaz diyor. Şiirlerde şarap her ne kadar güzel anlatılsa da aslında dinimizde insan aklını başından aldığı için hoş karşılanmamış ve kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de de ayetlerle açık bir şekilde haram kılındığı belirtilmiştir.

*Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insan için büyük zarar ve bazı faydaları vardır, zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini böyle açıklıyor ki düşünesiniz.*⁶²

Onun bir yudumunu içen insan arif olur, bu dizede **mübalâğa** sanatı vardır.

Şarap ile sevgili kötülüklerin anası olur mu? Burada da soru sorarak **istifham** sanatı kullanılmıştır. Aynı zamanda şair sorunun cevabını bildiği halde bilmezlikten geldiği için **tecahül-i arif** sanatı da kullanılmıştır

⁶¹ TDV İslam Ansiklopedisi Ârif Maddesi son güncelleme 7 Ocak 2021
<https://islamansiklopedisi.org.tr/arif>

⁶² Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* Cilt 1 s.345 – 348

Cür'a (yudum), nuş etmek (içmek) ve mey(şarap) kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

Sofiya (ey sufiler), derken **nida** sanatı kullanılmıştır.

Şarap ile sevgili kötülüklerin anası olur mu? derken burada kötülüklerin anası sözlerinde **mecaz** sanatı kullanılmıştır. Aynı zamanda bize Kur'an-ı Kerim'deki alkolle ilgili ayetleri hatırlattığı için **telmih** sanatı da vardır.

Belâgat-riz olursam vasf-ı dildâra n'olur Necmî

Benim fenni şîrim Hazret-i Hassâna vâris

Kelimeler

Belâgat-riz (Ar.) : Güzel ve etkili söz söyleyen

Vasf (Ar.) : Özellik, nitelik

Dildâr (Far.) : Sevgili

Vâris (Ar.) : Mirasçı

Fenn (Ar.) : Bilim, teknik

Sevgilinin özelliğine güzel ve etkili söyleyen olursan ne olur Necmi? Benim Şiirimin tekniği Hazreti Hasan'a miras.

Şair bu beyitte yine sevgilinin özelliklerine değinmeden geçmiyor. Sevgilinin özellikleri için güzel söz söylersem ne olur ki diyor, ikinci dizeye baktığımızda ise bu şiirlerinin Hz. Hasan'a miras bıraktığını söylüyor. Divan edebiyatından sevgilinin güzelliğini dile getirmek için binlerce beyit yazılsa aslında Şairler bir türlü dur durak bilmemişlerdir. Günümüz şiiriyle mukayese yaptığımız zaman aslında bugün böylesine güçlü bir anlatım ve derinliğe rastlayamıyoruz. Buna rağmen şairler sevgiliye karşı olan muhabbetlerini anlatabilmek için bütün hünerlerini sergileseler de yine de tatmin olmamışlardır. Çünkü Divan edebiyatında anlatılan aşk iki manada ele alınır. Bir beşerî aşk ikincisi de ilahi aşktır, Peygamber aşkıdır.⁶³

⁶³ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.38- 39

Belagat-riz, vasf ve dildar kelimeleri anlam bakımından ilişkili olduğu için **tenasüb** sanatı vardır.

Sevgilinin özelliğine güzel ve etkili söyleyen olursan ne olur Necmi? diyerek şair kendine soru soruyor. Burada da **istifham** sanatı vardır.

Benim Şiirim tekniği Hazreti Hasan'a miras, derken bize Hz. Hasan'ı hatırlattığı için **telmih** sanatı kullanılmıştır.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kaşların edince cânâ tîg-i ebziyle bahs

Ederim ol zamanda âh u efgan ile bahs

Kelimeler

Tîg (Far.) : Kılıç

Bahs (Ar.) : Konu, olay

Efgan (Far.) : Feryat etme, inleme sızlama

Kılıç gibi kaşların cana bahis olunca, o zaman feryat figan eder, inlerim.

Bu beyitte sevgilinin kaşları kılıca benzetilerek aşığın canına kast ettiğini görüyoruz. Şekli bakımından ucu keskin ve kavisli olan hançer Divan şiirinde sevgilinin kaşının kavisli olması yönünden ve sevgilinin göz, gamze ve kirpiklerinin âşıkta açtığı yaralar nedeniyle hançere benzetilmiştir. Hançer özelliği itibariyle kavisli olduğu için düşmanın vücuduna kolaylıkla giren ve çıkarken de ölümcül yaralar bırakabilen eski bir savaş silahıdır. Bu yönüyle de sevgilinin kaşları hançere benzetilirken sevgilinin âşığı kalbinden vurması için ona hançerin ucu gibi sivri olan bir bakış atması yeterlidir. Elbette burada aynı zamanda âşığı kalbinden vuran, yaralayan ok misali kirpiklerini de unutmamak gerekir. Sevgili âşığın canına kast edince âşığın feryat figan edip inlemekten merhamet dilemekten başka bir şey elinden gelmez.⁶⁴

Bahs kelimesi beyitte tekrarlanarak **tekrir** sanatı kullanılmıştır.

⁶⁴ Pala, age., s.130 – 131.

Kaş ve tig-i ebzi ile ikinci dizede ah ve efgan kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğundan dolayı **tenasüb** sanatı kullanılmıştır.

Ah u efgan kelimelerinde **nida** (seslenme) sanatı kullanılmıştır.

Kaşların cana kast etmesi, kaşlara insan özelliği yüklenerek **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

Sür'atile 'arş kılınca leşkerin bâd-ı sabâ

Yüzde haller eder elbet zülf-i çevgân ile bahs

Kelimeler

Sür'at (Ar.)	: Hızlı
'Arş (Ar.)	: Taht, gök, yüce makam
Leşker (Far.)	: Asker, ordu
Bâd-ı sabâ (Far.)	: Sabah rüzgârı
Zülf-i çevgân (Far.)	: Çevgan (İran'da oynanan bir oyundaki eğri değnek) gibi saç

Sabah rüzgârının askerleri süratle göğe çıkınca, çehrene dağılan zülfünle bahse girip çevgan oynar.

Divan edebiyatında sevgilinin yüzü bir hazineye benzetilir ve bu hazineyi daima koruyan ya askerler ya da ejderhalar bulunur. Bu beyitte gece sevgilinin başında bekleyen sabah rüzgârının askerleri günün ağarmasıyla ve ortalığın emin bir hal almasıyla artık emin bir şekilde hızlıca göğe yükselir⁶⁵. Sabah rüzgârı ise hafif bir esinti şeklinde eser. Bu sırada sevgilinin kıvrım kıvrım saçları da sevgilinin yüzünde bir o yana bir bu yana savrulur halden hale, şekilden şekle girer. İşte şair diyor ki; âşık, sevgilinin yanına bile yaklaşamazken sevgilin yılan gibi simsiyah kıvrım kıvrım saçları sevgilinin yanağında süzülüyor.

Sabah rüzgârının askerleri, derken burada insana ait bir özellik sabah rüzgârına yüklenerek **teşhis** sanatı kullanılmıştır.

⁶⁵ Pala, age., s.116- 117.

Zülûf eğri değnek olan çevgene benzetilerek **teşbih** sanatı kullanılmıştır.

Zülûf yüzünde türlü oyunlar eder derken burada da **teşhis** sanatı kullanılmıştır. Aynı zamanda burada şair **mübalâğa** sanatını da kullanmıştır.

Hal hem durum, davranış hem de siyah nokta anlamına geldiği için **tevriye** sanatı kullanılmıştır.

‘Arz-ı ruhsâr eyledikçe teb tutar gönlüm benim

Murg-i şehbâz eyler oldum tîr-i peykân ile bahs

Kelimeler

‘Arz (Ar.)	: Sunmak, bildirmek
Ruhsâr (Far.)	: Yüz, yanak
Teb (Far.)	: Ateş, hararet, sıcaklık
Murg-i Şehbâz (Far.)	: Avcı kuşların şahı
Tîr-i peykân (Far.)	: Okun ucundaki sivri demir, okun ucu
Bahs (Ar.)	: Konu

Yanağını sundukça(gösterdikçe) benim gönlümü yakar. Gönlüme ok gibi saplanan avcı kuşların şahıyla yarışmaya başladım.

Şair bu beyitte sevgilinin yüzünü gördükçe gönlünün yandığını söylüyor. Çünkü sevgili uzaktan görünür ona erişmek mümkün değildir. Bu nedenle de her zaman âşığın gönlünü yakar. Eski zamanlarda kullanılan avlama teknikleri edebi eserlerde sanat amacıyla yer bulmuştur. Özelliklerinden dolayı avcı kuşların şahı olan Doğan veya Şahin kuşu şahbaz olarak Divan şiirinde kullanılmıştır. Divan şairler avcı ile av arasındaki ilişkiyi sevgili ile âşık arasındaki ilişkiye benzetmişlerdir.

*“Kuş Divân şiirinde sevgiliye aşığa ait bazı özellikler kuş ile ilgili gösterir. Aşığın gözü, bakışı, gönlü ve canı birer kuş olur. Şair “mürg-i hoş elhan (güzel şakıyışlı hoş bir kuş)” dır. Bazen güneş altın kanatlı bir kuş olarak düşünülür. Ötüşü, uçmaları, tuzağa düşmesi, yuva yapması, avlanması, yeşilliklerde bulunması, kafese konulması, kolunun kanadının kırılması vs. yönlerden ele alınan kuşlar için divân şiiri için en çok bülbül *(papağan, beğba), şahin (baz, şehbaz, balaban), keklik, karga (gurab, zağ)*

horos, bildirgin, makiyan, Simurg, Hüma*, Kaknus*, Musikar* vs. kuşları söz konusu etmiştir.”⁶⁶*

Şair bu beyitte de sevgiliyi gönlünü alan ve onu yaralayan bir avcı kuşa benzeterek yani **teşbih** sanatı kullanılarak âşîğın meramını anlatılmaya çalışmıştır.

Yanağını sundukça(gösterdikçe) benim gönlümü yakar, derken şair burada **mübalâğa** sanatını kullanmıştır.

Gönlünün tutuşmasını sevgilinin yanağını göstermesine bağladığı için **hüs-i tatil** sanatı kullanılmıştır.

Eyler ve eyledikçe kelimeleri aynı kökten geldiği için **ıştikak** sanatı kullanılmıştır.

Murg ve şebbaz kelimeleri ile tîr ve peykan kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** sanatı kullanılmıştır.

Tab-ı pâkim âb-ı la'lin dâ'ima içer gezer

Sanasın ki Hızır tutar âb-ı hayvân ile bahs

Kelimeler

- Tab-ı pâk (Far.)** : Temiz ve parlak ışık
Âb-ı la'l (Far.) : Renkli su, Kırmızı şarap, gözyaşı
Dâ'ima (Ar.) : Sürekli
Âb-ı hayvân (Far.) : Hayat suyu

Temiz ve parlak ışığım daima kırmızı şarabı içer gezerim. Hazreti Hızır'ın hayat suyunu tuttuğumu sanırsın

Divan şiirinde şarabın renginden dolayı Divan edebiyatında bazen gül rengine bazen kan rengine benzetilmiştir. Bu beyitte de yine renginden dolayı lâ'l taşına benzetilmiştir. Lâ'l taşı renk olarak kırmızı renkli bir taştır. Ab-ı lâ'l derken lâ'l taşının suyu denmesinin nedeni de şarabın renk olarak bu taşın rengine benzemesidir. Şair bu beyitte tâb-ı pakim derken kendisini parlak bir ışığa benzeterek ben daima şarabı içer

⁶⁶ Pala, age., s.342

gezerim siz benim Hz. Hızır'ın hayat suyunu tuttuğumu sanırsınız diyor. Yani burada şarabı överek bir nevi Hayat suyuna benzetiyor. Ab-1 hayat ise (ab-1 zindegi, hayat suyu, bengi su aynı'l hayat) gibi farkı adlarla anılan bu efsanevi su bütün milletlerin mitolojilerinde yer almaktadır. Bu suyu bulup için kişinin ölümsüz olacağına dair rivayetlerde bulunmaktadır.⁶⁷ Şair de herkesin onun elindeki şarabı bu suya benzettiğini söyleyerek şarabın ne denli önemli olduğunu anlatmaya çalışmış.

Tab-1 pakim derken şair burada âşığı temiz ve parlak bir ışığa benzeterek **teşbih** sanatını kullanmıştır.

Ab-1 lal derken şarabı kırmızı renkli suya benzetip şarap söylenmediği için burada **açık istiare** sanatını kullanmıştır.

Birinci dizedeki ab-1 lal kelimesi ile ikinci dizede ab-1 hayvan kelimeleri arasında benzerlik ilgisi kurulduğundan dolayı **leff ü neşr** sanatı kullanılmıştır.

Hızır aleyhi selamın kıssasını hatırlattığı için **telmih** sanatı kullanılmıştır.

Ab-1 lal (şarap), ab-1 hayvan (hayat suyu), ve Hızır kelimeleri arasında anlam ilişkisi olduğu için **tenasüp** vardır.

Necmiyâ ben dün gece tâ subhâ dek kıldım kıyam

Eyledim edâ ile evsâf-ı cânân ile bahs

Subh (Ar.) : Sabah

Evsâf (Ar.) : Vasıflar, özellikler

Cânân (Far.) : Sevgili

Edâ (Ar.) : Yerine getirme, ödeme, verme; işve, naz, cilve

Ey Necmi ben dün gece sabaha dek kıldım kıyam. Sevgilin özelliklerini bahsederek görevimi yerine getirdim.

Şair burada Ey Necmi diyerek kendisine seslenmektedir. Sevgilinin o güzel özelliklerini sabaha kadar ayakta anlattığını ifade ediyor. Divan edebiyatında sevilen güzel kusursuzdur. Kaşları yaya, gözleri ceylanın gözlerine benzetilir. Yüzü hazineye

⁶⁷ Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar İzahı*, s.19- 20

saçları ise bu hazineyi koruyan yılanı benzetilir. Divan edebiyatında sevgilinin hiçbir kusurundan söz edildiğini göremeyiz. Bu nedenle şair burada sevgilinin hangi özelliklerini anlattığını söylemese de Divan şiirinde olan gelenekteki güzellik unsurlarından yola çıkarak diyebiliriz ki belki de sevgilinin bu özelliklerini anlatmış olabilir. Çünkü şair sabaha kadar ayakta durarak sevgilinin özelliklerini anlattığını söylüyor.⁶⁸

Necmiya (ey Necmi), derken burada şair kendisine seslendiği için **nida** sanatı kullanılmıştır.

Gece ve sabah birbirine zıt kelimeler bir arada kullanıldığından dolayı **tezat** sanatı vardır.

Dün gece sabaha dek kıldım kıyam, derken **mübalâğa** sanatı kullanılmıştır.

Gece ve sabah kelimeleri ile evsaf, eda, canan kelimeleri anlam bakımından ilgili olduğu için **tenasüp** sanatı vardır.

⁶⁸ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri sözlüğü*, s. 37

SONUÇ

Bir eseri değerlendiren elbette ki eseri o dönemden bağımsız düşünmek pek doğru olmayacağı kanaatinde olduğu için dönem hakkında da araştırmalar yapıldı. Tez konusunun kapsamında şairin yaşadığı dönem ve özellikleri olmadığı için ve daha önceden de dönem özellikleri hakkında yeterli kaynak olduğu düşünülerek bu çalışmada dönem şairleri ve özelliklerine ayrıca bir başlık açılmamıştır. Fakat bu çalışmanın başkaları tarafından incelenirken dönemin şair ve özellikleri göz önüne alınarak incelendiğinin bilinmesi amaçlandı. Bu nedenle bu bölümde dönem hakkında çok kısa bilgi vererek çalışmanın daha iyi anlaşılması amaçlandı.

XIX. yüzyılda önceki yüzyıllara göre birçok şey değişmiştir. Önceki asırlarda şair olmayan padişahlar istisna iken bu durum XIX. yüzyılda tam tersine dönmüştür. Bu dönemde sadece II. Mahmud Adlî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Diğer padişahlar iç ve dış sorunlarla uğraşmaktan bu dönemde ne şiir yazabilmişler ne de şairlere gereken önemi verebilmişlerdir. Saraydan beklediği ilgiyi ve desteği alamayan şairler için tekkeler bir sığınak gibi olmuştur. Bu dönemde yetişen önemli şairlerin birçoğu tekkelerden feyz almışlardır. Bunlar arasında İzzet Molla, Yenişehirli Avni, Şeref Hanım, Mevlevi iken Adile Sultan, Arif Hikmet gibi şairler Nakşibendî'dir. Klasik edebiyatın tasavvuf, din, aşk gibi geleneksel konular bu yüzyılda da devam etmiştir. Önceki dönemlerde dinî – tasavvufî aşk konuları bu yüzyılda tekkelere sığınan şairlerin artmasına bağlı olarak artmıştır.

XIX. yüzyılda taşrada yetişmiş şairler ise hak ettikleri değeri görememekle beraber hâlâ bilinmeyen eserleri gün yüzüne çıkarılmayan şairler de bulunmaktadır. Bu çalışmada bu şairlerden bir tanesi de sonradan keşfedilen ama neredeyse hiçbir kitapta yer almayan hakkında yok denecek kadar az bilgi bulunan yazdığı bazı beyitlerden yola çıkılarak eserinin muhtevası hakkında bilgi verme amaçlandı. Şairin yazdığı Farsça divançesinin olması ve Arapça şiirlerinin olması dil bakımından eserlerini zenginleştirmiştir. Şairin divanında yazdığı beyitleri şerh ederken Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğuna şahit olunmuştur. Bu çalışma yazılırken Girişte yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Daha sonra iki ana başlıkta İlâhi ve beşerî aşkı konu alan beyitler şerh edilerek verilmeye çalışıldı.

Yazarın beyitlerinden yola çıkarak şunu rahatlıkla söyleyebilir, Erzurumlu Necmi divanını oluştururken Klasik edebiyatın geleneğine bağlı kalarak eserini meydana getirmiştir. İlahi aşkı esas alan beyitlerine baktığımız zaman Urfalı divan şairi olan Nabi'den etkilendiğini söyleyebilir. İlahi aşkı anlatırken şairlerin beyitlerinden Kur'an-ı Kerim kitabımızdan ve hadislerden yararlanarak lâfzî ve manevi iktibaslar yaparak anlamı güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra şairin yine telmihler yaparak beyitte anlattığı konunun manası ile beraber ve öneminin anlaşılması ve şiire güç katmasını amaçladığı söylenebilir.

Şairin beşerî aşkı esas alan beyitleri incelendi burada daha çok teşbih, istiare, mübalağa, nida, hüsn-i talil sanatlarından çokça istifade edildiğini görüldü. Bunların yanı sıra şairin divan şiiri geleneğinde olan sevgili için kullanılan bülbül, pervane, mecnun, sermest gibi benzetmeler yapılırken, Şair bir beyitte şair sevgiliyi baykuşa benzetmektedir.

Erzurumlu Necmi'nin transkripte edilmiş Divanı'ndan elli beyit şerh ederek söz sanatlarıyla birlikte verildi. Bu dönemde pek bilinmeyen bir şairin divanını seçilmesinin nedeni ise şerhlerle hem şairin hem de eserinin akademik camiada biraz daha iyi anlaşılmasını hem de hak ettiği değeri görmesini sağlamaktır. Bir şairin eserinde elbette kendi hayatından izler de yer alır. İntisap ettiği tarikat, çektiği sıkıntılar, dönemindeki anlayış ve kullandığı kelimeler gibi birçok şeyi şairin eseri incelenerek bulunabilir. Bu nedenle bu eser üzerinden yola çıkılarak pek bilinmeyen bir şair olan Erzurumlu Necmi'nin divanından yazarın poetikası çıkarılarak dahi iyi tanınması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Mustafa ve Birgören, Hamdi. *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- Bakırcıoğlu, N. Ziya. *Şah Beyitler*. Ankara: Ötüken Yayınları, 2004.
- Başçetin, Mustafa. Kolcu, Yasin ve Yasemin. “*Osmanlı Nasihat-Nâme Geleneğinin Son Halkalarından Biri: Mehmed Necmeddîn’in Pend-i Necmeddîn İsimli Manzûm Nasihat-Nâmesi*”. *Turkish Studies*, (2020). 15 (2): 753-791
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2014.
- Cemal, Ersü. “Salnamelerde Bayezid Sancağı” Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2011
- Ceylan, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydan Yayıncılık, 2013.
- Gül, Halim. *Mesnevi’de Tasavvufî Tefsir*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafî Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Ku’an Yolu Türkçe Meâlve Tefsir cilt1*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafî Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Ku’an Yolu Türkçe Meâlve Tefsir cilt 3*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafî Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Ku’an Yolu Türkçe Meâlve Tefsir cilt 5*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. Ankara:TDK Yayınları, 2019.
- Levend, Sırrı Agah. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1984.
- Macit, Muhsin. “*Diyadin’de Bir Divan Şairi: Necmi*”. *Turkish Studies* 8/13 (2013): 139-144
- Okçu Naci, *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014
- Onay, Ahmet Tâlât. *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Haz., Kurnaz, Cemal. İstanbul: H Yayınları, 2009.

- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Şentürk, Ahmet Atilla. *Osmanlı Şiir Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Tarlan, Ali Nihat. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Tarlan, Ali Nihat. *Şeyhî Divan'ını Tetkik*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Tiker, Savaş. “*Necmî Divânı (İnceleme – Metin)*” Yüksek Lisans Tezi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2003.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr> son güncelleme 05 Kasım 2020
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/> son güncelleme 11 Kasım 2020
- <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr> son güncelleme 12 Kasım 2020
- <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh40/> son güncelleme 24 Aralık 2020
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necmi-mehmed-necmeddin> son güncelleme 12 Aralık 2020

ÖZGEÇMİŞ

01.09.1993 yılında Şanlıurfa'da doğdu. 2007- 2011 yılları arasında lise öğrenimini Karabük ilinin Safranbolu ilçesinde tamamladı. 2012-2017 yılları arasında Karabük Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okudu. Aynı üniversitede Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. Üniversite yıllarında kendi imkânlarıyla İran'a giderek orada Farsçayı öğrendi. Daha sonra 2017 yılında Karabük Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başladı ve halen orada çalışmaktadır.2019 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı programına yerleşti.